

CRKVENO STANJE U ZADARSKOJ NADBISKUPIJI 1818. GODINE

Josip CELIĆ
Zadar, Hrvatska

UDK: 2-772(497.5 Zadar)“1818“
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 15. veljače 2016.

Autor je na temelju sačuvanog izvješća prikazao crkveno stanje Zadarske nadbiskupije 1818. godine. Rad polazi od zacrtanih i dijelom provedenih reformi u crkvenom ustrojstvu Dalmacije, od mletačke uprave sve do razdoblja Druge austrijske uprave. Navodi se opseg Zadarske nadbiskupije s pripadajućim župama i njihovom broju stanovnika, potom kako je zadarska Crkva ustrojena, koje su nadležnosti ordinarijata te koji su pojedinci pripadali kaptolu, mirskom i redovničkom kleru. Na kraju se govori o kultu; crkvenim blagdanima, božanskoj službi, vjerskoj poduci, ophodima, redovničkim zajednicama te kako se crkveno osoblje uzdržavalo.

Ključne riječi: Zadarska nadbiskupija, ordinarijat, kaptol, kler, nadarbina, bratovština, 1818. godina, crkvena povijest, povijesna demografija.

UVOD

Za svoje druge dugotrajne vladavine Dalmacijom austrijska vlast nastavila je provoditi već ranije zacrtane i dijelom provedene reforme u upravi, sudstvu, školstvu te crkvenom ustrojstvu Pokrajine. Već je u kratkom razdoblju svoje prve uprave (1796. – 1806.) austrijska vlast pokazala ozbiljnu namjeru preustroja crkvene uprave na svim razinama u novostečenoj pokrajini Dalmaciji, na čemu se ozbiljno počelo raditi 1804. godine pod upravom zadnjeg guvernera Dalmacije Thomasa Bradyja.¹ Naslijedivši austrijsku, i francuska je vlast u prvim godinama namjeravala provesti ukidanje mnogih biskupija na istočnojadranskoj obali. Ipak, Francuzi su te planove morali odgoditi za druga vremena zbog velikih nepovoljnih okolnosti u zaposjednutim zemljama, pogođenima svim posljedicama koje donose sa sobom iscrpljujući ratovi.²

Slomom Napoleonova kratkotrajnog Carstva i njegove vlasti u Dalmaciji, nakon 1814. godine na bečkom Dvoru dogovorena je restauracija starog

¹ Slavko KOVAČIĆ, „Ristrutturazione delle circoscrizioni ecclesiastiche in Dalmazia“, *Istria e Dalmazia nel periodo Asburgico dal 1815 al 1848*, a cura di G. Padoan, Ravenna, [1993], 255 – 291.

² Fabio LUZZATTO, „La politica ecclesiastica dell'ultimo Provveditore Generale in Dalmazia (1806. – 1809.)“, *Archivio storico per la Dalmazia*, Anno IX, vol. XVII, fasc. 102, Roma, 1934., 301 – 310.

političkog poretka u Europi te se nakon uspostave vlasti na svim razinama prišlo konačnom rješenju stanja dalmatinskih biskupija. Dosta je rano načelno zacrtan budući crkveni ustroj pokrajine: smanjen broj biskupija i kaptola sa znatno reduciranim brojem crkvenog osoblja i daleko umanjenim državnim izdancima za crkvene potrebe.

Prvi ozbiljniji prijedlog crkvenog preuređenja napravljen je 1816. godine, istina veoma radikalna i stoga teško prihvatljiva. Po tom prijedlogu u Dalmaciji je zacrtana samo jedna nadbiskupija – zadarska, dok bi biskupije ostale Splitu i Dubrovniku kao njezini sufragani, a u potpunosti bi se ukinule biskupije i kaptoli u gradovima Rabu, Ninu, Skradinu, Trogiru, Hvaru, Makarskoj, Korčuli i Stonu. Također je bilo predviđeno potpuno ukidanje biskupija u Šibeniku i Kotoru, a njihovi bi se kaptoli sveli na kaptole zbornih crkava.³

Kako je nova sistematizacija dalmatinskih biskupija bila neodgodiva, pokrajinska Vlada pobrinula se utvrditi pravo stanje bogoštovnih stvari, u svim pitanjima koliko personalne toliko i materijalne naravi – i temeljem okružnice Pokrajinske vlade, broj 19601/1817, od 3. prosinca 1816. svim je naredbeničtvima (ordinarijatima) dalmatinskih biskupija upućen upit po kojem su bili dužni Vladi dostaviti tražene podatke o stanju svojih dijeceza. Crkvene su vlasti dostavile odgovore, uglavnom tijekom 1818. godine. U ovom radu kritički ćemo se osvrnuti na izvješće o stanju Zadarske nadbiskupije koje je 29. ožujka 1818. godine vlastima dostavio zadarski kapitularni vikar dr. Ivan Jurović⁴ i katedralni arhiđakon – uslijed upražnjenosti nadbiskupske stolice u Zadru od smrti Josipa Grgura Scottija koji je preminuo 1. siječnja 1817. godine.⁵

OPĆE NAPOMENE

Zadarska nadbiskupija najsjevernija je dijeceza s metropolitanskim naslovom u Dalmaciji. Uz splitsku i dubrovačku, u granicama Dalmacije i barske na području tzv. nekadašnje Mletačke Albanije – četvrta je nadbiskupija na istočnojadranskoj

³ Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD) – 91, Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju (dalje: ND). Financije katoličke i pravoslavne crkve u Dalmaciji. Dijecezanski spisi (dalje: DS), kut. 51, III, Nozioni sopra le Diocesi della Dalmazia, 2062/210.

⁴ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović. O Juroviću vidi u: Carlo Federico BIANCHI, *Zara cristiana*, I, Zadar, 1877., 228 – 232; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, izd. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., 657 – 658.

⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 78; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, Zadar, 1879., 235; *Hierarchia Catholica medii et recentioris eavi*, VI, 1730 – 1779, a cura di Ritzler, P. Remigius et Sefrin, P. Pirminus, Patavii, 1958., 313 – 314; *Hierarchia Catholica medii et recentioris eavi*, VII, 1968., 219.

obali. Zadarska nadbiskupija (*Archidioecesis Jadertina*) prostire se od otoka Paga na sjeverozapadu dok su južne otočko-kopnene međe Vrgada – Pakoštane – Knin, gdje počinje Šibenska biskupija. U crkvenom razgraničenju dotiče se rapske, ninske, skradinske i šibenske biskupije. Nebeska zaštitnica nadbiskupije je sv. Stošija (Anastazija mučenica).⁶ Broj stanovnika čitave nadbiskupije prema popisu, odnosno brojčanim podacima iz 1815. godine kada je nakon ulaska austrijske vojske u Dubrovnik i Kotor *de facto* Austrija uspostavila ponovno svoju vlast nad Dalmacijom, a time i Zadrom kao glavnim gradom pokrajine, iznosio je 27 857 duša, od čega katolika 26 928, a pravoslavnih 923, dok je po istom popisu Zadarska nadbiskupija ukupno imala 64 župe.⁷

Lista zadarskih biskupa ne potječe do apostola ni od apostolskih učenika i prema tome nema apostolsku tradiciju. Svoj početak zadarska nadbiskupija ima u 4. stoljeću kada se spominje kao biskupija i od kada su poznata imena njezinih prvih pastira.⁸ Godine 1154. slijedom političkih okolnosti bila je uzdignuta na nadbiskupiju i metropoliju sjeverne Dalmacije sa sufraganskim biskupijama: osorskom, krčkom, rapskom te hvarskom – od kojih je posljednja ubrzo potpala pod metropolitansku vlast splitskog nadbiskupa.⁹ Za razliku od Nadbiskupije splitske, zadarska nije uspjela izboriti „apostolski kontinuitet“, iako su najugledniji zadarski crkveni povjesničari Valerije de Ponte,¹⁰ Ivan Tanzlingher Zanotti¹¹ i Guerrino Ferrante¹² početke zadarske crkve smjestili u apostolsko vrijeme, ustrajući na „predaji“ (priči) kako su prvi vjerovjesnici došli u Zadar iz Salone kao tobožnji učenici sv. Dujma za kojeg je i splitska crkva također tvrdila da je bio jedan od Kristovih učenika. Splitski biskup Dujam mučenik je iz Dioklecijanova vremena, pa nijedna od crkava, ni zadarska ni splitska, nemaju apostolicitet, premda je Splitu još u Tomino (arhiđakona) vrijeme uspjelo legendu o tobožnjem prvom Dujmu smjestiti doista u Kristovo vrijeme i tako odnijeti

⁶ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, br. 1.

⁷ HR-DAZD - 91, kut. 50, II, Zara, br. 1.

⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 29 – 30.

⁹ Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, Venetiis, 1775., 57.

¹⁰ Znanstvena knjižnica u Zadru (Dalje: ZKZD), ms. 112, Valerio Ponte, *Historia ecclesiae Jadrensis*, mss. del sec. XVII. di pag. 64. Prvo kritičko izdanje Ponteova djela vidi: Vitaliano BRUNELLI, „*Historia ecclesiae Jadrensis auctore Valerio Ponte archidiacono. La storia della chiesa di Zara dell'arcid. V. Ponte dall'abate G. G. Sorini tradota dalla latina nella lingua volgare*“, *Rivista dalmatica*, IV/1, 2, V/1, Zadar, 1907. – 1909.

¹¹ ZKZD, ms. 739, Giovanni Tanzlingher Zanotti, *Descrizione di tutti i vescovi ed arcivescovi di Zara dall'anno 388 in seguito fino il 1774*, ms. sec. XVIII.

¹² ZKZD, ms. 727, Guerrino Ferrante, *Notizie di Zara*, ms. Autografo sec. XVIII ex.-XIX in., pp. 196 + 506.

pobjedu u pitanju crkvenog primata.¹³ Činjenica je da Split ima svoje mučenike (Dujma, Staša), a Zadar ih nema, već je svoje svetce „uvozio“, primjerice moći sv. Anastazije iz Carigrada ili sv. Krševana iz Akvileje, pa je izgubio je bitku sa Splitom u odlučnom trenutku rivalstva ovih dijeceza.¹⁴

Kronotaksa zadarskih biskupa i nadbiskupa započinje s 341. godinom sa zadarskim biskupom čije ime ostaje nepoznato, a tek od biskupa Feliksa 381. znamo sva njihova imena. Prvi nadbiskup 1154. godine bio je Lampridije, a do 1818. godine prema podatcima iz dijecezanskog šematizma na katedri zadarskih natpastira izredalo se 76 osoba¹⁵ od kojih su mnogi itekako zadužili zadarsku Crkvu, a trajan spomen na njihova djela sačuvali su Valerije de Ponte,¹⁶ Danijel Farlati¹⁷ i Carlo Federico Bianchi.¹⁸ Na katedri zadarskih natpastira u vrijeme restauracije austrijske vlasti u Dalmaciji sjedio je nekadašnji i posljednji redoviti ninski biskup Josip Grgur Scotti, rođen u Kaštel Starom, imenovan ninskim biskupom 1789., a Napoleonovom odlukom 1806. imenovan je zadarskim nadbiskupom te na kraju potvrđen od pape Pija VII. 1807. godine.¹⁹ Posjed Zadarske nadbiskupije primio je u veljači 1808. kada se u potpunosti odrekao ninske biskupije.²⁰ Izraziti frankofil, nije baš dobro „bio viđen“ kod austrijskih vlasti, o čemu svjedoči činjenica da je neprestano bio „pod prismotrom“, a tajna izvješća o njemu to bjelodano potvrđuju.²¹ Uzgredno rečeno, njegov sufraganski pastir, krčki biskup Ivan Antun Šintić, u to je vrijeme „kao žrtva francuske represije“ bio obasut najvišim častima, između ostalog viteškim veleredom komtura Leopoldova reda.²²

¹³ Mirjana MATIJEVIĆ-SOKOL, „Razdoblje hrvatskih narodnih vladara u salonitanskoj povijesti“, u: *Toma Arhiđakon i njegovo doba*. Zbornik radova, ur: Mirjana Matijević-Sokol i Olga Perić, Književni krug, Split, 2004., 21, 22.

¹⁴ Nada KLAJČ – Ivo PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*. Prošlost Zadra, II, Zadar, 1976., 62 – 67, 87 – 94, 163 – 167.

¹⁵ *Schematismo della arcidiocesi metropolitana di Zara per l'anno 1845*, tip. Demarchi, 4 – 5.

¹⁶ ZKZD, ms. 739, Giovanni Tanzlingher Zanotti, *Descrizione di tutti i vescovi ed arcivescovi di Zara dall'anno 388 in seguito fino il 1774*, ms. sec. XVIII.

¹⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, 1 – 169.

¹⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 29 – 89.

¹⁹ *Hierarchia Catholica medii et recentioris eavi*, VI, 314; *Hierarchia Catholica medii et recentioris eavi*, VII, 1800-1846, a cura di Ritzler, P. Remigius et Seffrin, P. Pirminus, Patavii, 1968., 219.

²⁰ ZKZD, ms. 52, Francesco Giorda, *Miscellanea e diario di cose dalmate 1798 – 1865*, III, 142, 147; Vidi bilješku 6.

²¹ HR-DAZD - 88, Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Razni spisi Dalmatinskog namjesništva (Spisi vojničkog i civilnog guvernera Dalmacije), svež. 2, god. 1814., br. 9857, *Tabellarische ausweis*: Giuseppe Gregorio Scotti; HR-DAZD - 377, *Miscelanea*, svež. 23, poz. 35, *Tajno izvješće o Josipu Grguru Scottiju*, fol. 1 – 2.

²² Mihovil BOLONČIĆ – Ivan ŽIČ ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., 113 – 114.

Uz prvostolnu crkvu sv. Stošije (Anastazije) od pradavnih vremena postoji kanonički zbor ili zadarski Kaptol (*Capitulum Jadrense*). Poput ostalih dalmatinskih kaptola razvio se iz zajednice svećenika i klerika okupljenih oko biskupa/nadbiskupa, da bi temeljito bio preustrojen 1393. godine od nadbiskupa Petra Matafarisa i potvrđen 1395. godine.²³ Po svom ustrojstvu nimalo se nije razlikovao od kaptola u gradovima Splitu ili Šibeniku. U punom sastavu kaptol je imao 15 članova; tri dostojanstvenika (dignitarca): kaptolskog arhiđakona, arhiprezbitera i primicerija te 12 rezidencijalnih kanonika od kojih je jedan vršio službu kanonika teologa, a drugi kanonika pokorničara.²⁴ U prošlim vremenima izdržavao se vlastitim prihodima, crkvenom desetinom, dohodcima i najamninama. Za francuske uprave desetina i općenito podavanja crkvi su ukinuti, a ta je institucija obeštećena državnom plaćom iz redovitih državnih prihoda, što je nastavljeno i pod drugom austrijskom upravom.²⁵ Uz kanonike dušobrižničku su službu, kao pomoćno duhovno osoblje, obavljali šest župničkih pomoćnika (*mansionari*), kao i šest septimanarija ili sedmičara, od kojih je jedan bio crkveni sakrist – a svi su bili zaređeni svećenici, uz određeni broj klerika u nižim redovima.²⁶

U Zadru je u to vrijeme jedina katolička gradska župa bila katedrala posvećena sv. Stošiji (Anastaziji). Poznata zadarska crkva sv. Šimuna (Šime) proroka, nekoć posvećena sv. Stjepanu,²⁷ imala je rang kolegijate ili zborne crkve sa zborom prebendara ili nadarbenika obaveznih na dnevnu koralnu službu, ali bez dušobrižništva, tj. nije imala župu. Na čelu tog zbora bili su plovani (*Pievano della Collegiata Chiesa di San Simeone*) i četiri prebendara. Njima su pribrojena dva đakona, jedan subđakon te jedan akolit.²⁸

Redovnički život u nadbiskupiji i gradu Zadru bio je vrlo postojan i plodan. Stare redovničke zajednice benediktinaca²⁹ i dominikanaca³⁰ su odumrle ili su bile raspuštene i ukinute. Franjevci opservanti (reda male braće) vezani su uz crkvu i samostan posvećen osnivaču reda – sv. Franji. Njihova je zajednica

²³ Ante GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli Dalmacije, Hrvatskog primorja, kvarnerskih otoka i Istre*, izd. HAZU, Zagreb, 2008., 225.

²⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 165 – 176.

²⁵ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, br. 3, Tabela prilozi: C, D, E.

²⁶ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, br. 3, prilog: A

²⁷ Lorenzo FONDRA, *Storia della insigne reliquia di San Simeone profeta che si venera in Zara*, Zadar, tip. Battara, 1855., 366 – 377.

²⁸ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, prilog: VI.

²⁹ Ivan OSTOJIC, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, II, Split, 1964., 73 i dalje.

³⁰ Stjepan KRASIĆ, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili Universitatis Jadertina 1396-1807*, Filozofski fakultet Zadar, Zadar, 1996., 676.

navodno osnovana 1212. godine, a u vrijeme „restauracije“ 1815. brojala je 13 redovnika, jednog zavjetovanog laika, jednog terciarija, 2 momka i jednog samostanskog poslužnika – ukupno 18 članova.³¹ Od svog početka zajednica se sastojala od redovnika zaređenih svećenika, laika i klerika, najčešće između 12 i 15, rijetko ispod deset zavjetovane braće. Brojčano stanje te zajednice možemo pratiti dosta pouzdano od 16. stoljeća nadalje – statističke podatke pružaju nam najprije službeni popisi pučanstva, a kasnije, od druge polovice 17. stoljeća, i kapitulske raspodjele redovničkog osoblja.³² Podrijetlom su samostanska braća bila s tla Istre i Dalmacije, dok je za mletačke uprave postojala zakonska zabrana za one s drugih prostora, posebice iz Bosne, jer su smatrani nepoznatima (drugi državni teritorij), time i moguće sumnjivima.³³

U samostanu franjevac trećoredca i crkvi sv. Mihovila zabilježena je 1815. godine redovnička zajednica od četiri člana.³⁴ To je stara redovnička zajednica koja je u gradu Zadru utemeljena u drugoj polovici 14. stoljeća, odnosno Sv. Ivana (danas zadarska gradska četvrt Relja) koja je preuzela ulogu središnje provincijske kuće tog reda.³⁵ Usto, Runje na istom mjestu iznosi podatak da su lički redovnici-trećoredci 1452. godine okupljeni i prihvaćeni u zadarski (kao i rapski) samostan – očito zbog sporadičnih osmanskih upada. Valja naglasiti da su u našim krajevima trećoredci bili glagoljaši.

Treća muška redovnička zajednica bili su franjevci kapucini u redovničkoj kući uz poznato zadarsko svetište Gospe od Zdravlja u gradskoj četvrti „Campo Castelo“. Taj hospicij osnovan je tek 1737. godine. Do 1818. ova je zajednica utrnula, te je Jurović ne spominje.³⁶

Od ženskih samostana u Zadru najpoznatiji je onaj redovnica benediktinki sv. Marije, slavne i duge tradicije navodno od 10. stoljeća, koji je zabilježila naša povijesnica iz doba vladara hrvatske krvi, a stoljećima je primao zadarske plemićke kćeri.³⁷ Za francuske uprave, točnije 1809. godine, pristupile su

³¹ HR-DAZD - 377, Miscellanea, svež. 4, poz. C, Zapisi o Dalmaciji. IV, C, Conventi d' ambo i sessi, esistenti in Dalmazia con notizie di loro fondazione, fol. 22.

³² Justin Vinko VELNIĆ, „Samostan Sv. Frane u Zadru – Povijesni prikaz njegova života i djelatnosti“, *Samostan Sv. Frane u Zadru*, izd. Samostan Sv. Frane u Zadru, Zadar, 1980., 85.

³³ J. V. VELNIĆ, „Samostan Sv. Frane u Zadru“, 86.

³⁴ HR-DAZD - 377, Miscellanea, svež. 4, poz. C, Zapisi o Dalmaciji, fol. 9 – 10.

³⁵ Petar RUNJE, „Franjevci trećoredci-glagoljaši na Rabu u srednjem vijeku“, u: *Rapski zbornik*, Zagreb, 1987., 333.

³⁶ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 372 – 378, 375 – 376.

³⁷ Eduard PERIČIĆ, „Samostan Sv. Marije u Zadru od njegova osnutka do danas“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 13 – 14, Zadar, 1968., 9, 30, 31, 33.

im tri ninske klarise iz ukinutog samostana sv. Marcele.³⁸ Uz samostan sv. Marije djelovala je privatna škola za žensku djecu koja je obrazovala učenice iz grada Zadra, od kojih su za neke roditelji davali određeni iznos za školarinu.³⁹ Upravo je činjenica javne djelatnosti presudno utjecala na to da tu samostansku zajednicu tek minula francuska vlast nije dokinula. Naprotiv, u Spisima centralne blagajne za Dalmaciju nailazimo na evidentan podatak da su redovnice primale novčanu pomoć od njihove vlasti.⁴⁰

RAŠČLAMBA IZVJEŠĆA

Zadarska nadbiskupija – opći podatci

Izvješće o stanju Zadarske nadbiskupije iz 1818. godine koje obrađujemo sistematizirano je po poglavljima (I. – IV.), unutar kojih su postavljeni određeni upiti na koje je dan opširan i temeljit odgovor.⁴¹

Prvo se poglavlje odnosi na mjestopisnu (topografičku) podjelu nadbiskupije. Službeni je naziv dijeceze Zadarska nadbiskupija koja se prostire na kopnu i moru na sjevernodalmatinskom prostoru. Na kopnu je to jugoistočno od Zadra od župa sela Pakoštane i proteže se prema istoku prema selima Pristeg, Radošinovac, zatim sjeveroistočno i sjeverno granica ide selima Vrana, Polača, Škabrnje, Murvica, Grusi i od ove župe spušta se do mora pravcem koji obuhvaća suprotnu sjeverozapadnu stranu dijeceze sa selom Petrčani. Zadarska nadbiskupija graniči s sljedećim biskupijama: šibenskom, skradinskom i ninskom, unutar koje ima svoje dvije župe, Ljubač i Radovin.⁴²

Na moru s juga prostire se otocima i otočićima koji čine dug i lijep zadarski kanal, omeđena jugoistočno otočićem Vrgada, a završava na sjeverozapadnoj strani s otocima Olibom i Pagom. Tako zaokružena Zadarska dijeceza, ističe učeni izvjestitelj, ne prostire se izvan državnih granica – misleći na Dalmaciju i Tursku Bosnu, a niti se unutar dijeceze zadire jurisdikcija bilo kojeg „stranog“ biskupa.⁴³

³⁸ HR-DAZD - 88, ND, Razni spisi Dalmatinskog namjesništva (dalje: RSDN), svež. 13, god. 1816., br. 2041, 6881 (2041).

³⁹ HR-DAZD - 62, Centralni inspektorat za bogoštovlje i upravu upražnjenih dobara (1807. – 1810.), sv. 41, fol. 72.

⁴⁰ HR-DAZD - 39, Centralna blagajna u Zadru (1797. – 1806.), god. 1807., sv. 4, br. 130, fol. 297 – 315.

⁴¹ HR-DAZD - 88, Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 1 – 30.

⁴² HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, prilog: I.

⁴³ HR-DAZD - 88, Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 3.

Na upit o katedralnim kaptolima, broju njihovih članova, koliko prema pradavnom ustrojstvu toliko i tadašnjem stanju, Jurović odgovara sljedeće: Zadarska nadbiskupska crkva načelno ima kaptol od 15 članova prema davno potvrđenom ustrojstvu; od čega su u Kaptolu tri dostojanstvenika *dignitates* u osobama arhiđakona, arhiprezbitera i primicerija, dvaju kanonika, od koji je jedan kanonik-teolog, a drugi kanonik-pokorničar, te 10 običnih *stolujućih* (rezidencijalnih) kanonika. Ističe da je trenutno stanje kaptola 12 njegovih članova od kojih su bili na životu svega dva dostojanstvenika (arhiđakon i primicerij), zatim dva naslovljena kanonika (teolog i pokorničar) i osam običnih kanonika.⁴⁴

Kako arhiđakon Jurović nije donio poimence osobe koje čine prvostolni kaptol u Zadru ni bilo koji podatak za njih, u spisima iz 1818. godine⁴⁵ nalazimo njihova imena uz osnovne podatke koje prikazujemo tablično.

Tablica 1. Prvostolni kaptol u Zadru 1818. godine

Red. br.	Prezime i ime	Dostojanstvo	Imenovanje
1.	JUROVIĆ, Ivan	arhiđakon	1799.
2.	SENJANOVIĆ, Frane	primicerij	1806.
3.	BIANCHI, Ante	kanonik	1794.
4.	ADDOBBATI, Ivan	kanonik	1797.
5.	PACIFICO, Šime	kanonik	1803.
6.	MISCHIATO, Ivan	kanonik teolog	1806.
7.	ALESANI, Jerolim	kanonik	1806.
8.	ERCEGOVIĆ, Ante	kanonik	1808.
9.	TORATO, Anđelo	kanonik	1810.
10.	PASINI, Vicko	kanonik	1810.
11.	SOPRANO, Frane	kanonik	1813.
12.	SAUČEVIĆ, Josip	kanonik	1813.

Izvor: HR-DAZD - 88, ND, RN, svež. 104, god. 1819., IV/7, br. 3386 (4861/783, A, Zadar, 16. VII. 1818.).

Na upit o broju župa istaknuo je da zadarska dijeceza broji 64 župe za koje donosi broj stanovnika, odnosno duša. Na temelju njegova popisa donosimo tablično pregled svih župa zadarske dijeceze s iskazanim brojem stanovnika.

⁴⁴ HR-DAZD - 88, Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju, Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 2v – 3.

⁴⁵ HR-DAZD - 88, ND, RN, svež. 104, god. 1819., IV/7, br. 3386 (4861/783, A, Zadar, 16. VII. 1818.); HR- Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN) - 16/6, Kanonske vizitacije (Visitaciones canonicae) - 1583./1946., kutija 3 N.

Tablica 2. *Župe Zadarske nadbiskupije i broj duša*

<i>Red. br.</i>	<i>Župa</i>	<i>Selo/zaselak</i>	<i>Broj stanovnika (duša)</i>
1.	Zadar		5.128
2.	Arbanasi		732
3.	Bibinje		304
4.	Sukošan		755
5.	Turanj		98
6.	Sv. Filip i Jakov		233
7.	Biograd		460
8.	Pakoštane		450
9.	Vrana		247
10.	Radošinovac		150
		Dobrovoda	50
11.	Pristeg		376
		Ceranje	210
12.	Galovac		234
13.	Polača		372
		Jagodnje	132
14.	Škabrnje		180
		Prkos	80
		Plovanska	74
15.	Tinj		135
		Lišane	130
16.	Gorica		211
		Raštane	101
		Krnčina	29
17.	Zemunik		488
18.	Crno		126
		Dračevac	39
19.	Murvica		213
20.	Smoković		261
21.	Gruhe		207
		Briševo	92
22.	Ljubač		217
23.	Radovin		205
24.	Bokanjac		182
25.	Kožino		175
26.	Diklo		191

27.	Petrčane		184
28.	Silba		1.090
29.	Olib		898
30.	Premuda		464
31.	Ist		215
32.	Molat		376
33.	Zapuntel		96
34.	Brgulje		90
35.	Sestrunj		130
36.	Božava		176
		Veli Rat	171
		Soline	150
37.	Dragove		194
38.	Brbinj		284
39.	Savar		195
40.	Luka		173
41.	Sali		460
		Zaglav	123
42.	Žman		212
43.	Rava		200
44.	Veli Iž		515
45.	Mali Iž		303
46.	Ugljan		477
47.	Lukoran		446
48.	Biograd		500
		Poljana	230
49.	Preko		578
50.	Kali		433
51.	Kukljica		585
52.	Ždrelac		226
53.	Banj		200
54.	Dobropoljana		137
55.	Neviđane		207
		Mrljane	86
56.	Pašman		550
Ukupno:	56	15	24.621

Izvor: HR-DAZD - 88, ND, RN, svež. 104, god. 1819., IV/7, br. 3386 (4861/783, A, Zadar, 16. VII. 1818.).

U izvješću je izdvojen paški vikarijat, točnije župe u jurisdikciji paškog arhiprezbitera i izvanjskog vikara. Ta je crkvena jedinica *sui generis* imala šest župa.⁴⁶

Tablica 2.1. *Broj stanovnika paškog vikarijata*

Red. br.	Župa	Broj stanovnika (duša)
1.	Pag (grad)	2.202
2.	Gorica	37
3.	Dinjiška	98
4.	Vlašići	80
5.	Povljana	40
6.	Kolan	196
	Ukupno:	2.653

Izvor: HR-DAZD - 88. ND, RN, svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović.

Temeljem iznesenog i prikazanog stanja župa Zadarske nadbiskupije, ili sela i zaseoka koji potpadaju pod određenu župu unutar dijeceze, došli smo do ukupnog broja stanovnika. Najnapučeniji je bio grad Zadar s 5128 duša, potom otočka župa u gradu Pagu (2202), zatim Silba (1090), a na kopnu Sukošan sa 755 stanovnika.

Brojčanost je veća što su naselja, bilo na kopnu ili na otocima, bliže središtu dijeceze, gradu Zadru. Usto, primjećujemo solidnu napučenost zadarskih otoka koje 1818. godine još nije zahvatio proces depopulacije. Posebice ističemo da su zadarski otoci bili dobro napučeni: Olib (898), Preko (578), Kukljica (585), Pašman (550), Veli Iž (515), Ugljan (477), Premuda (464), Sali (460), Kali (433) i Lukoran (446). Razlog ovalikog broja stanovnika na ovim otocima je u tome što su isti bili gospodarski-razvojno usmjereni uglavnom na zemljoradnju i na ribarstvo i vrlo skromno na plovidbu, izuzev Silbe i Ista, kao i na ograničenu trgovinu. Komunikacijski su bili upućeni Zadru, a manje drugim odredištima, što nije omogućilo bolje uvjete i privlačnost življenja u tim sredinama. Uočljiva je veća brojnost duša župa u priobalnim te nekim kopnenim selima zadarskog okružja. Primjerice, Arbanasi (732), Sukošan (755), Biograd (450 – 500),

⁴⁶ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 3 – 6.

Zemunik (488), Pakoštane (450), Bibinje (304), Smoković (261), Ljubač (217), Murvica, Sv. Filip i Jakov, Diklo (191), Bokanjac (182) i Kožino (175). I u ovim je sredinama presudnu ulogu imala gospodarska odrednica jer su neka naselja na području plodnih Ravnih kotara.

Kapitularni vikar Jurović je u ovom poglavlju istaknuo ustrojbenu strukturu nadbiskupije. Po njemu, sedam jedinica imalo je status izvanjskih vikarijata, od kojih su tri vikarijata bila na kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije, tri na zadarskim otocima i jedan na Pagu u glavnom naselju, gradu istog imena. Kopneni izvanjski vikarijati bili su u Pristegu, Sukošanu i Diklu; na zadarskim otocima u Preku, Savru, a za zadarski dio otoka Paga u gradu Pagu, a tu je službu obavljao kaptolski arhiprezbiter.⁴⁷

HIJERARHIJSKO USTROJSTVO ZADARSKE CRKVE

Nadbiskupija i nadbiskup

U svom je izvješću Jurović prvo poglavlje posvetio hijerarhijskom ustrojstvu zadarske crkve. Zadarska nadbiskupija je crkvena provincija metropolitanskog ranga. Zadarsku nadbiskupiju popunjava Sveti Otac imenovanjem nadbiskupa na tajnom konzistoriju, koji je to pravo imao za mletačke uprave. Nadbiskup je glava crkve u nadbiskupiji i on je prvi njezin pastir, a u službi mu pomaže dijecezanski kler.⁴⁸

Pod Prvom austrijskom vlašću preminuo je zadarski natpastir Ivan Carsana,⁴⁹ zadnji koji je bio imenovan od Svetog Oca, pa je njegovom smrću nadbiskupska stolica ostala upražnjena do 1806. godine kada je novog zadarskog nadbiskupa imenovao Napoleon,⁵⁰ car Francuza i suveren Italskog kraljevstva u čijem se sastavu tada nalazila Dalmacija. Vladarskim imenovanjem zadarskim nadbiskupom postao je Giuseppe (Josip) Gregorio (Grgur) Scotti, koji je kao dotadašnji ninski biskup stolovao u samom Zadru, što se nepovoljno odrazilo na tu zapuštenu biskupiju.⁵¹

⁴⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 6 – 7.

⁴⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 6.

⁴⁹ HR-AZDN - 19, Župa Sv. Stošije Zadar. Matične knjige župe Sv. Stošije u Zadru, Knjiga umrlih, XII, 1786. – 1810., fol. 90v – 91.

⁵⁰ HR-DAZD - 386, Zbirka tiskovina / stampata (dalje: ZTS), kutija 10, br. 11/10.

⁵¹ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, III, Nona, prilog: 1, A, B.

Što se tiče prihoda samog nadbiskupa, određen je jednim dijelom novčanom naknadom na ime ukinute crkvene desetine koju je isplaćivala državna blagajna u godišnjem iznosu 3492 forinta, dijelom od zemljišnih dobara i prihoda od nekretnina u gradu Zadru. Ističe se da o приходима u pokrajinskom računovodstvu postoji službeni popis napravljen od povjerenstva ustanovljenog u tu svrhu Vladinom odlukom 1. siječnja 1817. godine.⁵² Prihodi s tih dobara poznati su upraviteljstvu upražnjenih nadarbina jer zadarska stolica nije bila popunjena.

Ustrojstvo i prava kaptola

Prvostolni kaptol zadarske crkve sv. Anastazije (Stošije) ima dugu tradiciju, gotovo kao i kaptoli drugih crkava. Godine 1393. potvrđuje zadarski nadbiskup Petar Matafaris kaptol u sastavu od tri dostojanstvenika i dvanaest kanonika čime je puni zadarski kaptol bio sastavljen od petnaest članova.⁵³ Njegov službeni naziv je *Capitulum metropolitane ecclesie sancte Anastasie Iadrensis*, kako je zabilježen u starim ispravama koje su izdavane pod kaptolskim pečatom.⁵⁴ U katedralni kler još su spadali mansionari i septemenariji, prvi kao pomoćnici u koralnoj službi, a drugi u dušobrižništvu, i odatle im naziv koji se prevodio našim izrazom sedmičari jer su naizmjenice po tjednima obavljali povjerenu im službu pomoćnih dušobrižnika.

Imenovanje kapitularaca prvostolnog kaptola zadarske crkve po kaptolskim konstitucijama spadalo je isključivo pod kaptol.⁵⁵ Uvođenjem apostolske rezerve ili pridržaja kaptol gubi to pravo i kanonike je tijekom osam mjeseci postavljala Sveta Stolica, a tijekom četiri mjeseca nadbiskup. Kada je za mletačke uprave 1769. godine bila ukinuta *riserva apostolica* kaptol je u mjesecima apostolskog pridržaja dobio pravo popune svih kaptolskih članova, dostojanstvenika i običnih kanonika upražnjenih na bilo koji način, i to u siječnju, veljači, travnju, svibnju, srpnju, kolovozu, listopadu i studenome, dok je nadbiskup popunjavao sve kanonikate u ožujku, lipnju, rujnu i prosincu.⁵⁶

⁵² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 6 – 7.

⁵³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, 104 – 107; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 167 – 169.

⁵⁴ *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, sabrao Tadija Smičiklas, ur: Duje Rendić-Miočević, sv. XVIII, Zagreb, 1990., 406.

⁵⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, 102 – 107.

⁵⁶ HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, II, Zara, prilog: IV.

U kaptolu nije bilo zasebnih dotacija za svakog pojedinog kanonika, već se pobirala i raspodjeljivala crkvena desetina. Prihodi od desetine činili su tzv. zajedničku masu u kojoj su udjela imali ne samo članovi istog prvostolnog kaptola već svećenici i klerici koji su bili dodijeljeni i namješteni u službi katedrale. Dioba prihoda iz zajedničke mase vršila se na sljedeći način: arhiđakon kao prvi kaptolski dostojanstvenik dobivao je jedan obrok, a preostali dostojanstvenici i kanonici bez razlike pola obroka: svećenik 1/4, đakon 1/8, subđakon 1/16 i svaki akolit 1/32. Godine 1818. kaptol dobiva naknadu na ime ukinute crkvene desetine temeljem privremenog uglavljenja – obznanjenog odlukom Vlade od 2. siječnja 1818.,⁵⁷ i ona iznosi godišnje 185 forinti i 53,1/3 karantana za arhiđakona te proporcionalno kao što je već navedeno za ostale kapitulare, svećenike i klerike. Usto, zadarski je kaptol 1817. godine uživao odvojeno od ostalog klera povišicu udijeljenu izravno od Dvora. S obzirom na stanje njihovih dotacija koje po njegovu sudu nije bio dostatan, arhiđakon je od carske blagajne dobivao 200 forinti, a preostali članovi kaptola 150 forinti godišnje.

Isti kaptol, kako navodi Jurović, posjeduje malo zemljišnih dobara vezanih uz pobožne zaklade. Njihov prihod dostiže otprilike 400 forinti, namijenjen dijelom za služenje svetih misa, a dijelom kao naknada kapitularcima, svećenicima i klericima koji dnevno pohađaju službu kora i obavljaju propisane dužnosti. Raspodjela se vršila sustavom punktacija (pikničenja).⁵⁸

Ni jedan od kanonika zadarske katedrale nije obnašao isključivu dužnost dušobrižnika. Ona je u načelu bila osobna dužnost nadbiskupa, prema starim uredbama zadarske crkve, pa je nadbiskup u biti bio jedini župnik grada Zadra. Po naravi svog biskupskog reda tu službu nije mogao obavljati, već je povjeravao osobama koji su imali karakter njegovih vremenitih pomoćnika ili kooperatora, promjenjivih *ad natum*.⁵⁹

Drugih posebnih službi za kanonike, osim propisanih kaptolskim konstitucijama, u načelu nije bilo, izuzev onih koje je ustanovio Tridentski koncil,⁶⁰ a to je naučavanje Svetog pisma za kanonika-teologa (kanonik bogoslovnik) i vršenje ispovjedničke službe za kanonika-pokorničara.

⁵⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 6 – 7.

⁵⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 7.

⁵⁹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 8.

⁶⁰ *Sacrosanctum oecumenicum concilium Tridentinum additis declarationibus cardinalium ejusdem concilii interpretum, editio novissima, superiorum permissu*. Madrid. Apud Joachim Ibarra, 1762., 43, 277 – 290, 300 – 302.

Zborni kaptoli

U zadarskoj dijecezi postojala su dva zborna kaptola. Prvi je naslova sv. Marije u Pagu,⁶¹ a drugi sv. Šimuna u gradu Zadru.⁶² O postojanju prvoga postoje vijesti u dokumentima iz 14. stoljeća.⁶³ Drugi postoji od tek nešto prije 1632. godine kada je škrinja s tijelom sv. Šimuna prenesena u veću crkvu posvećenu sv. Stjepanu prvomučeniku, a koja je s vremenom dobila drugog titulara.⁶⁴

Zborni kaptol sv. Marije u gradu Pagu u načelu je sastavljen od 13 članova, tj. arhiepiskopita (natpopa) i gradskog župnika, primicerija i 12 kanonika.⁶⁵ Naslov dekana koji se javlja u ovom kaptolu već od 17. stoljeća ne označava kaptolsko dostojanstvo, već se taj naslov davao najstarijem običnom kanoniku.⁶⁶ Jurović nije poimence nabrojio pripadnike pašskog zbornog kaptola, stoga donosimo njihova imena onim redom u broju tada živućih kapitulara kako su navedeni u spisima iz 1818. godine.⁶⁷

Tablica 3. *Popis kanonika Zbornog kaptola sv. Marije u Pagu 1818. godine*

Red. br.	Prezime i ime	Dostojanstvo	Imenovanje
1.	Juraj Ante Bukša	natpop	1815.
2.	Ivan Josip Radulić	primicerij	1806.
3.	Šimun Stjepan Palčić	kanonik dekan	1779.
4.	Mate Sabalić	kanonik	1792.
5.	Stjepan Buljeta	kanonik	1795.
6.	Ante Pernar	kanonik	1799.
7.	Ivan Orlić	kanonik	1806.
8.	Juraj Palčić	kanonik	(1806.) 1813.
9.	Martin Rakamarić	kanonik	1813.
10.	Josip Mršić (Mersio)	kanonik	1813.
11.	Josip Babelli	kanonik	1813.
12.	Blaž Palčić	kanonik	1813.

Izvor: HR-DAZD - 88, ND, RN, svež. 104, god. 1819., IV/7, br. 3386 (4861/783, A, Zadar, 16. VII. 1818.).

⁶¹ *Almanacco provinciale della Dalmazia per l'anno 1818.*, Stamperia Governiale, Zadar, 1818., 153.

⁶² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 334 – 335, 353 – 356.

⁶³ Ante GULIN, *Konstitucije Paškog kaptola*, izd. MH Pag, Pag, 2003., 11 – 12.

⁶⁴ Raka s tijelom svetca prenesena je iz crkve sv. Marije Velike u tadašnju crkvu sv. Stjepana, a kult tog svetca potisnuo je prvotni titular. Vidi: Ivo PETRICIOLI, *Vodič Zadra*, izd. Logos, Split, 1987., 56.

⁶⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 19 – 26.

⁶⁶ HR-AZDN - 16/6, Kanonske vizitacije, kut. 1, Antiche visite pastorali della diocesi, Visitatio personalis Ecclesiae Collegiatae Pagensis 1670, fol. 5.

⁶⁷ HR-DAZD - 88, ND, RN, svež. 104, god. 1819., IV/7, br. 3386 (4861/783, A, Zadar, 16. VII. 1818.).

Zadaća članova paškog kaptola je u služanju crkve sv. Marije, dok je dušobrižništvo pridržano samom arhiprezbiteru koji je bio gradski župnik, a pripajanjem nadarbine Opatije sv. Petra⁶⁸ arhiprezbiteralnoj menzi bio je dužan od tih prihoda uzdržavati dva koadjutora.⁶⁹

Dotacija paškog kaptola sastojala se u prošlim vremenima od crkvene desetine od koje na ime naknade arhiprezbiter od državne blagajne dobiva novčanu naknadu u iznosu od 140 forinta, a ostali kapitularci i kanonici bez razlike po 70 forinta. Ovaj kaptol usto posjeduje zemlje i soline⁷⁰ vezane raznim pobožnim zakladama s vezanim obvezama služjenja svetih misa.⁷¹

Pravo imenovanja članova paškog kaptola podijeljeno je između ordinarija (nadbiskupa) i kaptola. Naime, četiri mjeseca u godini spadala su na nadbiskupa, a preostalih osam mjeseci pripadali su kaptolu. U svom izvješću Jurović napominje da se za netom upražnjene paške arcipreture pokojni nadbiskup Josip Grgur Scotti nije držao starog načina imenovanja, već se opredijelio za natječaj, a prednost je dao najboljem kandidatu (pristupniku) kojemu je podijelio arhiprezbiterijat uz naknadnu potvrdu Dvora u skladu s propisima koje su u Dalmaciji bili na snazi od francuske uprave. Na takav je način upravo 1815. imenovan arhiprezbiter Juraj Ante Bukša.⁷²

Kaptol sv. Šime u Zadru čini pet osoba, podrobnije plovani kao predstojnik zbora i četiri mansionara – svećenika. Taj kaptol nije imao karakter kanoničkog zbora, već samo organizirani kolegij nadarbenika ili prebendara.⁷³ Zadaća zbora crkve sv. Šime u Zadru sastojala se od dnevne božanske službe u crkvi, kao i dušobrižništva za četvrt u kojoj se ista crkva nalazila, a tu su službu obavljali mansionari redom (*per turno*) u svojstvu naravnih župskih pomoćnika gradskog župnika.⁷⁴

Dotacija zbora crkve sv. Šime u Zadru sastoji se u prvom redu od dobara, posebice u zadarskoj okolini i naknadi za ukinutu crkvenu desetinu. Plovani

⁶⁸ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, II, 131, 132.

⁶⁹ Odlukom mletačkog Senata iz 1779. prihodi Opatije sv. Petra trajno su združeni s kaptolskim arhiprezbiterijatom, s obvezom da arhiprezbiter-nadarbenik od prihoda opatije izdvaja određeni dio izvora za izdržavanje dva župska pomoćnika; HR-DAZD - 91, ND, DS, kut. 50, V, Pago, fol. 17.

⁷⁰ Soline su bazeni u solani. Vidi: Šime Tome PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva otoka Paga u prošlosti*, Pag, 2012., 21, 22.

⁷¹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 8 – 9.

⁷² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 21, 25.

⁷³ Lorenzo FONDRA, *Storia della insigne reliquia di San Simeone*, 366 – 377.

⁷⁴ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 8 – 9.

crkve sv. Šime nije participirao u naknadi za desetinu jer nikada nije sudjelovao u prihodima iste. On je s naslova posjeda dohodovne zemlje imao prihod od 400 forinta godišnje, ali je snosio teret skrbi oko crkvenog rublja, voska, liturgijskih knjiga za sakristiju, održavanje kora i svečeve kapele. Mansionari (prebendari) su pak sudjelovali u razdiobi naknade za ukinutu desetinu, svaki pojedinačno u godišnjem iznosu od 46 forinta i 28,1/3 karantana, a od prihoda sa zemalja sa otprilike oko 20 forinta. Imenovanje članova zbora crkve sv. Šime u Zadru uvijek je bilo isključivo pravo zadarskog nadbiskupa.⁷⁵

Svećenstvo

Svećenika, kako iskazuje Jurović, nije bilo malo, dapače bilo ih je previše ako se uzmu u obzir potrebe zadarske nadbiskupije. Za dušobrižništvo ih nije bilo potrebno više od 70 u gradovima Zadru i Pagu te 63 za seoske župe, a kamoli da bi ih 50 bilo suviška, što pri kaptolima i drugim nižim službama u katedralnim i zbornim crkvama.⁷⁶

Kler je poimence prikazao u dvije skupine: kao svećenike latinaše (*sacerdoti latini*) i svećenike glagoljaše (*sacerdoti ilirici*), odnosno svećenike koji bogoslužje vrše na crkvenoslavenskom jeziku. U obje skupine zabilježeni su imenom i prezimenom te mjestom službe i starosnoj dobi. Svećenici koji služe na latinskom odreda su u gradovima (Zadru i Pagu) u službi katedralnog i kolegijalnog klera.⁷⁷

Svećenika glagoljaša bilo je ukupno 147. Oni su uglavnom opsluživali po otočkim i priobalnim župama Zadarske nadbiskupije.⁷⁸ Usto, bili su niže naobrazbe od latinskog klera jer su uglavnom učili kod svojih starijih svećenika u selu, da bi tek od osnutka Zmajevićeva Ilirskog sjemeništa bili školovani u tom jedinom glagoljaškom učilištu u Zadarskoj nadbiskupiji.⁷⁹

⁷⁵ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 9.

⁷⁶ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 3 – 6.

⁷⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 10 – 12.

⁷⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 10 – 12.

⁷⁹ Ante Marija STRGAČIĆ, „Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra“, *Zbornik Zadar*, ur: Jakša Ravlić, izd. MH, Zagreb, 1964., 407 – 417; Vladislav CVITANOVIĆ, „Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području (glagoljica)“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. X, Zadar, 1963., 309, 330, 333, 337 – 339.

Tablica 4. Stanje nižeg latinskog klera

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
1.	Vicko Nassi	Zadar	76	latinski
2.	Frane Celentić	Zadar	57	latinski
3.	Jakov Sola	Zadar	50	latinski
4.	Trifun Rončević	Zadar	45	latinski
5.	Dominik Budrović	Zadar	47	latinski
6.	August Chinchio	Zadar	50	latinski
7.	Nikola Bonicelli	Zadar	50	latinski
8.	Juraj Fabijanić	Pag	70	latinski
9.	Frane Rakamarić	Pag	41	latinski
10.	Josip Fačini	Pag	37	latinski
11.	Ivan Rakamarić	Pag	37	latinski
12.	Frane Vidolin	Pag	33	latinski
13.	Juraj Meštović	Pag	27	latinski
14.	Mihovil Rumora	Pag	30	latinski

Izvor: HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 10 – 12.

Tablica 5. Stanje nižeg klera crkvenoslavenskog jezika

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
1.	Nikola Stipičević	Olib	61	crkvenoslavenski
2.	Marko Lovrović	Olib	62	crkvenoslavenski
3.	Ante Skalkov	Olib	61	crkvenoslavenski.
4.	Lovre Petričević	Olib	61	crkvenoslavenski
5.	Ivan Radov	Olib	51	crkvenoslavenski
6.	Ante Radov	Olib	31	crkvenoslavenski
7.	Petar Petričević	Olib	37	crkvenoslavenski
8.	Ivan Boldunić	Olib	30	crkvenoslavenski
9.	Šime Skalkov	Olib	30	crkvenoslavenski
10.	Ivan Lovreta	Olib	36	crkvenoslavenski
11.	Šime Zapić	Olib	29	crkvenoslavenski
12.	Mate Matešić	Olib	29	crkvenoslavenski
13.	Jerolim Rasol	Silba	87	crkvenoslavenski
14.	Petar Supičić	Silba	75	crkvenoslavenski

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
15.	Božo Bujačić	Silba	52	crkvenoslavenski
16.	Mate Petito	Silba	49	crkvenoslavenski
17.	Ivan Bogdanić	Silba	34	crkvenoslavenski
18.	Ivan Skarpa	Silba	33	crkvenoslavenski
19.	Ivan Marija Marinić	Silba	32	crkvenoslavenski
20.	Šime Uglešić	Božava	74	crkvenoslavenski
21.	Šime Pavlakov	Božava	59	crkvenoslavenski
22.	Ante Zorić	Božava	33	crkvenoslavenski
23.	Šime Crvarić	Božava	38	crkvenoslavenski
24.	Ivan Pavetić	Božava	29	crkvenoslavenski
25.	Jerolim Batković	Božava	27	crkvenoslavenski
26.	Ivan Škifić	Soline	48	crkvenoslavenski
27.	Mate Stipanov	Soline	41	crkvenoslavenski
28.	Ante Maletić	Soline	38	crkvenoslavenski
29.	Filip Pešušić	Zverinac	25	crkvenoslavenski
30.	Mate Božulić	Veli Rat	32	crkvenoslavenski
31.	Šime Uglešić	Veli Rat	28	crkvenoslavenski
32.	Ivan Babajković	Veli Rat	77	crkvenoslavenski
33.	Josip Fasinić	Veli Rat	37	crkvenoslavenski
34.	Gašpar Đodanić	Veli Rat	36	crkvenoslavenski
35.	Karlo Smirčić	Veli Rat	37	crkvenoslavenski
36.	Mate Fasinić	Veli Rat	37	crkvenoslavenski
37.	Mate Babajko	Veli Rat	27	crkvenoslavenski
38.	Jure Matešić	Molat	62	crkvenoslavenski
39.	Jure Pešušić	Molat	63	crkvenoslavenski
40.	Šime Magaš	Molat	71	crkvenoslavenski
41.	Frane Zentilica	Molat	56	crkvenoslavenski
42.	Šime Lovretić	Molat	36	crkvenoslavenski
43.	Jure Matešić	Molat	41	crkvenoslavenski
44.	Petar Matulić	Molat	26	crkvenoslavenski
45.	Šime Spanić	Molat	51	crkvenoslavenski
46.	Ivan Petrović	Zapuntel	50	crkvenoslavenski
47.	Ivan Sabalić	Brgulje	37	crkvenoslavenski
48.	Petar Bujačić	Premuda	51	crkvenoslavenski

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
49.	Frane Garčina	Premuda	41	crkvenoslavenski
50.	Petar Ballarin	Premuda	33	crkvenoslavenski
51.	Marko Marinović	Premuda	31	crkvenoslavenski
52.	Dominik Bujačić	Premuda	29	crkvenoslavenski
53.	Jakov Smirčić	Premuda	26	crkvenoslavenski
54.	Ivan Božičević	Sestrunj	59	crkvenoslavenski
55.	Ivan Radulić	Sestrunj	36	crkvenoslavenski
56.	Mihovil Strgačić	Veli Iž	41	crkvenoslavenski
57.	Tome Strgačić	Veli Iž	41	crkvenoslavenski
58.	Ante Sutlović	Veli Iž	29	crkvenoslavenski
59.	Jure Banić	Veli Iž	31	crkvenoslavenski
60.	Josip Letina	Veli Iž	25	crkvenoslavenski
61.	Ante Sutlović	Veli Iž	25	Crkvenoslavenski
62.	Šime Mezić	Mali Iž	73	crkvenoslavenski
63.	Ivan Mavrov	Rava	68	crkvenoslavenski
64.	Mihovil Bosaić	Dragove	52	crkvenoslavenski
65.	Marko Bosaić	Dragove	50	crkvenoslavenski
66.	Ante Dragovčić	Dragove	48	crkvenoslavenski
67.	Stjepan Fisulić	Dragove	45	crkvenoslavenski
68.	Marko Fižulić	Dragove	40	crkvenoslavenski
69.	Ivan Odvitović	Brbinj	36	crkvenoslavenski
70.	Jure Brunac	Brbinj	33	crkvenoslavenski
71.	Luka Letinić	Savar	56	crkvenoslavenski
72.	Tome Letinić	Savar	34	crkvenoslavenski
73.	Mihovil Zorić	Savar	34	crkvenoslavenski
74.	Ivan Mezin	Luka	74	crkvenoslavenski
75.	Tome Šutrin	Luka	36	crkvenoslavenski
76.	Šime Zetkov	Luka	33	crkvenoslavenski
77.	Ante Ušalj	Sali	42	crkvenoslavenski
78.	Ivan Garković	Sali	42	crkvenoslavenski
79.	Martin Orlić	Sali	37	crkvenoslavenski
80.	Ante Mičić	Sali	32	crkvenoslavenski
81.	Ivan Mičić	Sali	31	crkvenoslavenski
82.	Marko Armanini	Sali	41	crkvenoslavenski

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
83.	Božo Petešić	Sali	29	crkvenoslavenski
84.	Tome Šešelja	Sali	67	crkvenoslavenski
85.	Mihovil Šešelja	Sali	28	crkvenoslavenski
86.	Josip Torić	Vrgada	64	crkvenoslavenski
87.	Marko Krastić	Vrgada	31	crkvenoslavenski
88.	Ivan Karpeta	Vrgada	32	crkvenoslavenski
89.	Mate Jurišić	Vrgada	27	crkvenoslavenski
90.	Tome Zampiero	Vrgada	30	crkvenoslavenski
91.	Mate Didović	Vrgada	30	crkvenoslavenski
92.	Jure Lukačić	Tkon	40	crkvenoslavenski
93.	Tome Radović	Tkon	30	crkvenoslavenski
94.	Mate Ostojić	Tkon	29	crkvenoslavenski
95.	Mate Bakija	Pašman	65	crkvenoslavenski
96.	Bartolomej Kolanović	Pašman	81	crkvenoslavenski
97.	Jure Bakinić	Pašman	26	crkvenoslavenski
98.	Jure Marinović	Dobropoljana	48	crkvenoslavenski
99.	Bartolomej Kučina	Nevidane	57	crkvenoslavenski
100.	Jure Smoljan	Nevidane	32	crkvenoslavenski
101.	Ante Brajković	Ždrelac	32	crkvenoslavenski
102.	Božo Šokota	Ždrelac	26	crkvenoslavenski
103.	Mate Bašić	Banj	81	crkvenoslavenski
104.	Ivan Pedišić	Banj	41	crkvenoslavenski
105.	Ivan Mihovilović	Banj	35	crkvenoslavenski
106.	Šime Kraljev	Banj	34	crkvenoslavenski
107.	Šime Milin	Kukljica	79	crkvenoslavenski
108.	Mihovil Bačić	Kukljica	59	crkvenoslavenski
109.	Andrija Karlić	Kukljica	29	crkvenoslavenski
110.	Martin Koščica	Kukljica	29	crkvenoslavenski
111.	Luka Švenjak	Bokanjac	33	crkvenoslavenski
112.	Luka Grgas	Murvica	36	crkvenoslavenski
113.	Ante Bakija	Pakoštane	72	crkvenoslavenski
114.	Martin Milin	Diklo	51	crkvenoslavenski
115.	Špiro Duka	Arbanasi	30	crkvenoslavenski
116.	Božo Stručić	Kožino	44	crkvenoslavenski

<i>Red. br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Mjesto službe</i>	<i>Starosna Dob</i>	<i>Liturgijski jezik</i>
117.	Josip Medić	Kožino	34	crkvenoslavenski
118.	Ante Pavlović	Petrčane	44	crkvenoslavenski
119.	Ivan Kuljević	Ugljan	94	crkvenoslavenski
120.	Mihovil Karlović	Ugljan	77	crkvenoslavenski
121.	Lovre Mišlov	Kali	71	crkvenoslavenski
122.	Jure Kolega	Kali	41	crkvenoslavenski
123.	Šime Blaslov	Kali	49	crkvenoslavenski
124.	Luka Kolega	Kali	39	crkvenoslavenski
125.	Ivan Školjarev	Kali	38	crkvenoslavenski
126.	Božo Dražić	Kali	28	crkvenoslavenski
127.	Jakov Mišlov	Kali	28	crkvenoslavenski
128.	Mihovil Stipanov	Preko	76	crkvenoslavenski
129.	Jure Stipanov	Preko	27	crkvenoslavenski
130.	Martin Rušov	Preko	37	crkvenoslavenski
131.	Mihovil Brisić	Preko	36	crkvenoslavenski
132.	Bartol Sorić	Preko	29	crkvenoslavenski
133.	Mate Čoban	Biograd	37	crkvenoslavenski
134.	Mate Dunatov	Biograd	36	crkvenoslavenski
135.	Šime Grgurev	Biograd	49	crkvenoslavenski
136.	Andrija Kaćan	Biograd	71	crkvenoslavenski
137.	Mate Petričev	Biograd	36	crkvenoslavenski
138.	Josip Grdović	Biograd	38	crkvenoslavenski
139.	Pavao Grdović	Biograd	29	crkvenoslavenski
140.	Pavao Ivanov	Biograd	35	crkvenoslavenski
141.	Pavao Perić	Biograd	81	crkvenoslavenski
142.	Šime Perić	Biograd	58	crkvenoslavenski
143.	Frane Šimunov	Biograd	32	crkvenoslavenski
144.	Mihovil Ivin	Lukoran	41	crkvenoslavenski
145.	Ante Ivin	Lukoran	33	crkvenoslavenski
146.	Šime Masar	Lukoran	31	crkvenoslavenski
147.	Petar Alavanja	Lukoran	40	crkvenoslavenski

Izvor: HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 10 – 12.

Na temelju tablično iskazanih podataka pripadnika nižeg latinskog i crkvenoslavenskog klera donosimo osnovne zaključke o njihovoj starosnoj dobi. Razvidno je kako je u Zadru i Pagu prosječna starosna dob nižeg latinskog svećenstva bila oko 46.5 godina, u Pagu s većim udjelom mlađih klerika. Također, u cijeloj dijecezi prevladava niži crkvenoslavenski kler prosječne starosti oko 44 godine života. Uglavnom su to bili župnici otočkih župa te župa kopnenog dijela zadarske dijeceze.

Gradski kler u Zadru i Pagu po društvenoj strukturi potječe uglavnom iz viših slojeva: manjim dijelom su to bili potomci plemićkih obitelji, dok uglavnom prevladava građanstvo i obrtništvo. Često se unutar jedne obitelji naraštajima izmjenjuju svećenici, a njihove obitelji gotovo da se s Crkvom kastinski poistovjećuju, odakle je u Dalmaciji, posebno u gradovima i gradićima, uvriježen pojam „popovske familije“, što znači da naraštajima daju svećenike i što je samoj porodici donosilo velik ugled, posebice ako su njezini članovi unutar klera zauzimali dostojanstvenije položaje.

U izvješću dr. Jurović osvrnuo se na pitanje patrimonija ređenja. On kaže da je „u prošlim vremenima“ svećenički patrimonij trebao biti u visini od najmanje 24 forinta čistih godišnjih prihoda. Nadbiskup Scotti odredio je da bude u visini od najmanje 48 forinta godišnje. To je kasnije bilo protegnuto na sve dalmatinske dijeceze vladarskom odlukom od 17. svibnja 1815. godine, danom na znanje ordinarijatima i Pokrajinskoj vladi.⁸⁰

Što se tiče zaposlenosti svećenstva, najveći je dio onih koji nemaju nikakvih drugih obveza osim izgovaranja i služenja svetih misa, službe časoslova i sudjelovanja u obredima crkava u koje su primljeni.⁸¹ Nadalje, Jurović tvrdi da svećenika-pomoćnika nema osim u ono malo napućenijih župa, i to u dovoljnom broju i razmjeru s brojem duša. Pomoćnici su neposredno podređeni u svakoj stvari župniku, a u smještaju i hrani dijele s njim župske prihode. U nekim slučajevima, ukoliko je župa siromašnija, nije moguće uzdržavati pomoćnika. Posebno se osvrće i na stare svećenike. On kaže da oni „nesretni župnici“ koji nakon duge službe, pritisnuti starošću i nemoći, moraju napustiti župu i vratiti se svojim obiteljima tu bi život završili u velikoj oskudici, u stvari došli bi na teret obiteljima bez ikakvih prihoda.⁸²

⁸⁰ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

⁸¹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

⁸² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

Nadležnost ordinarijata

Glede nadležnosti ordinarijata, kapitularni vikar Jurović iznosi kako još ne postoji konzistorij, već tu funkciju donekle zamjenjuje ustanova koja bi se mogla nazvati biskupskim senatom iz prvih kršćanskih vremena sa zadaćom upravljanja dijecezom, što se može primijeniti na čitavu pokrajinu, odnosno sve dalmatinske biskupije. Dijecezom se u načelu još uvijek upravljalo preko vikara i kancelara. Ordinarijat svećenicima podjeljuje duhovnu jurisdikciju nakon provjere znanja i njihova dobrog vladanja te od njih prima ispovijest vjere.⁸³

U zadarskoj dijecezi, budući da su župe siromašne, ne primjenjuje se popuna upražnjenih župničkih mjesta putem natječaja jer se na natječaj nitko ne bi javio, već putem poziva, a najčešće su to izravne zamolbe kada je nužno provoditi dušobrižništvo u selu gdje su prihodi vrlo mršavi.⁸⁴ Kada su prihodi mali nemoguće je uzdržavanje svećenika ako taj nema očevine (patrimonija) u istom selu. Ordinarij je, putem *praevis examine* koji bi obavio sam ili preko sinodalnih ispitivača, podjeljivao župski dekret onom svećeniku kojega je smatrao prikladnim, a odluku bi, prije nego bi bila obznanjena, uputio Pokrajinskoj vladi na odobrenje.⁸⁵

O kaznama protiv onih koji ne izvršavaju svoje obveze, ako su prekršaji lakše naravi, pribjegava se kazni pritvora u kući, na kraće vrijeme ili upućivanjem prijestupnika u samostan, ali i duhovnim vježbama. Ako su prekršaji bili teže naravi, pribjegavalo se izricanju suspenzije od službe (*suspensio ab officio*) i lišavanju nadarbine pa do zatočenja u samici za nepopravljive i tvrdokorne.⁸⁶

Izobrazba klera

Prema starim uredbama kler se dijeli na latinski i glagoljaški. Mladići iz sela nadbiskupije, odreda seljačkog podrijetla obitelji, ako se opredijele za duhovna zvanja, odmah se pribrajaju u glagoljaški kler gdje bivaju podučeni na narodnom, hrvatskom jeziku na kojemu kasnije služe liturgiju i vrše božansku službu. Mladići iz građanskih obitelji uglavnom iz Zadra i Paga koji pokažu duhovno zvanje bivaju uvršteni u latinski kler gdje dobivaju poduku dijelom na talijanskom i latinskom jeziku, a na latinskom obavljaju božansku službu. To

⁸³ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13 – 14.

⁸⁴ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

⁸⁵ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

⁸⁶ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 13.

pretpostavlja i to da ako se kandidat prima u glagoljaški kler, dovoljno je da zna čitati i pisati i da je podučen u osnovama vjere. Kandidati za latinski kler moraju imati predznanje iz osnova gramatike latinskog jezika.⁸⁷

Sukladno spomenutom ustrojstvu ove dijeceze, od nadbiskupa Florija i nadbiskupa Zmajevića bila su utemeljena dva sjemeništa; prvo za odgoj latinskog klera koje se nazivalo Florijevim imenom, a drugo je bilo glagoljaško, poznato Zmajevićevo sjemenište.⁸⁸

Florijevo sjemenište 1818. godine više ne postoji jer su padom Mletačke Republike propala novčana sredstva za njegovo uzdržavanje, tvrdi Jurović – na nesreću su bila vezana uz glavnicu samog osnivača tzv. Zecca, uloženu u državnoj mletačkoj kovnici.⁸⁹ Iako još postoji sjemenišna zgrada, tvrdi Jurović, bez ikakve je koristi za kler s obzirom na činjenicu da je od strane vlasti, vjerojatno one tek minule francuske, bila oduzeta bez naknade i korištena za smještaj vojnika.⁹⁰

Prihod jedinog postojećeg sjemeništa Zmajević godišnje iznosi više od 2000 forinta, a namiče se iz prihoda dviju ukinutih opatija: sv. Petra u Osoru i sv. Krševana u Zadru.⁹¹ U tom sjemeništu uzdržava se osam klerika, dok potrebe biskupije iziskuju njihov veći broj.

S gospodarskog gledišta, uprava i skrb nad dobrima povjerena je jednoj osobi iz duhovnog staleža. Sadašnji je rektor, navodi Jurović, don Ivan Mischiato, kanonik prvostolnog kaptola.⁹² Program bogoslovnog studija tog sjemeništa do smrti nadbiskupa Scottija bio je osmišljen u svrhu podizanja i obrazovanja glagoljaškog klera potrebitim znanjem da bi oni mogli kao svećenici obavljati dušobrižničku službu. U vrijeme pisanja izvješća nastava se vrši prema programu koji je određen odlukom Vlade 1817. godine, a s primjenom se započelo u siječnju 1818. godine. S tom je odlukom uređeno odvijanje teološkog studija.

Teološka naobrazba bila je raspoređena po glavnim granama (moralno, dogmatsko i pastoralno bogoslovlje), a svaka se naučavala jednu godinu. Istom je nastava pojačana zasebnim predavanjima pojedinih profesora zbog pomanjkanja

⁸⁷ HR-DAZD - 88, ND, RSDN, svež. 6. XVI, br. 2475.

⁸⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 263 – 266, 267 – 271.

⁸⁹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 14 – 15.

⁹⁰ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 15.

⁹¹ HR-DAZD - 88, ND, RSDN, svež. 6. XVI, br. 2047, prilog: A.

⁹² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, 232 – 236.

knjiga na hrvatskom jeziku, a profesori se za njihovu pripremu služe latinskim djelima kojima su se koristila teološka učilišta u Austrijskom Carstvu. Iz dogmatike bio je to priručnik Klüpfela,⁹³ za moraliku djelo Reybergera⁹⁴ i pastoral po Reichenbergeru.⁹⁵

Profesor gojencima ovog sjemeništa u prvoj godini bio je otac Bonaventura Foretić,⁹⁶ lektor teologije Provincije sv. Jeronima iz samostana sv. Frane zadarskih opservanata. On je predviđen i kao predavač dogmatike na drugoj godini, a skupa s ostalim profesorima i kolegama vidi ga Jurović i kao predavača moralke i pastoralu. Isticanje ovog učenog franjevca nedvojbeno govori o njegovoj sposobnosti i teološkoj naobrazbi. Što se tiče dobi klerika sposobnih da prime sveti red, izvjestitelj ističe da ne bivaju pripušteni ređenju prije 25. godine starosne dobi.⁹⁷

Župe

Imenovanje svih župnika u nadbiskupiji, bez obzira na patronatsko pravo, pripadalo je nadbiskupu. U svojstvu ordinarija jedini ima pravo slobodnog podjeljivanja, a prije objave njegova je odluka upućivana na odobrenje državnim vlastima. Izuzetak je župa grada Paga jer, kako je rečeno u poglavlju o kaptolima, tamo je kaptolski arhiprezbiter *ipso facto* po kaptolskim konstitucijama gradski župnik. Ni jedna od župa osim one u Pagu nije uživala nikakvih dotacija, a paška je župa u tu svrhu imala svoja materijalna dobra.⁹⁸

Župe po otocima i priobalju u granicama stare mletačke stečevine imale su pravo udjela u raspodjeli crkvene desetine, a neke su tada bile i dobro providene. Sada, 1818., bilježi Jurović, dobivaju tek neku naknadu u novcu pri čemu ne

⁹³ Engelbert Andreas Klüpfel, augustinac, teolog (1733. – 1811.), autor djela „Institutiones Theologiae Dogmaticae“ 1789. Usporedi: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Bd. 5, ed. K. G. Saur, München, 1997., 608.

⁹⁴ Anton Karl Reyberger, benediktinac, teolog (1757. – 1818.), profesor pastoralne teologije u Pešti (1786.), profesor moralne teologije na bečkom sveučilištu, rektor 1810./11. Autor je djela „Institutiones Ethicae christianae seu Theologiae moralis“, 3 Bde., 1805 – 09, 1819., Usporedi: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Bd. 8, München, 1998., 264.

⁹⁵ Andreas Reichenberger, austrijski teolog (1770. – 1854.), profesor pastoralne teologije na bečkom sveučilištu. Autor je djela „Pastoral – Anweisung nach den Bedürfnissen unseres Zeitalters“, 5 Bde., 1805 – 08. Usporedi: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Bd. 8, München, 1998., 201.

⁹⁶ *Hrvatski biografski leksikon*, 4. izd. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1998., 329.

⁹⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 16.

⁹⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 16 – 17.

dobivaju ni pola od onoga što su nekada dobivali od desetine. Povrh toga, svi odreda dobivaju po ukopu vjedro (*sić*) vina, mnogi, ali ne svi, pokoju oku⁹⁹ ječma po svakoj muškoj glavi u župi starijoj od 12 godina.

Župnici u selima u tzv. novoj stečevini nemaju desetine, a umjesto toga dobivaju od župljana po osobi (*viritim*) nekoliko oka kukuruza i ječma i k tomu *sić* vina po ukopu. Usto, imaju koji *kanap* zemlje dobiven investiturom na plodouživanje od nekadašnje mletačke vlasti. U većem dijelu „nove stečevine“ zemlja je loša i nepodesna za sadnju kultura, a druga je nevolja manjak obrađivača jer seljaci uglavnom imaju obveze na drugim zemljama te „popovu zemlju“ ne mogu obrađivati – i s toga župnikova zemlja daje mali prihod.¹⁰⁰

Prihodi od prava „štolarine“ u gradovima su mali ili ne donose gotovo ništa jer u gradskim sredinama uopće ne podliježu ustanovljenim pravilima „štolarine“, što je tipično seoska ustanova i ovisi od dobre volje vjernika, a svodi se u podmirivanju voska za svijeće, pri podjeljivanju sakramenata krštenja, zatim vjenčanja i ukopa. U gradu Zadru na vjenčanju ženici osim poklona svijeća daju iznos od 2 forinta i 10 karantena.¹⁰¹

Župnici i dušobrižnici u Zadru i Pagu nemaju župskog smještaja, odnosno u tim gradovima ne postoje župne kuće jer su regrutirani iz redova gradskog stanovništva i obitavaju sa svojim najbližim srodnicima. Župne kuće postoje pak u drugim župama, istina dosta skromne i loše izgrađene, uglavnom prizemnice bez ikakve udobnosti, posebice u zaleđu grada Zadra (Morlachia) ili na nekim udaljenim otocima.¹⁰²

Crkvene nadarbine

Od ranih stoljeća svoga postanka Zadarska je nadbiskupija obilovala brojem nadarbina. Po svom karakteru odreda su bile proste, tj. nerezidencijalne nadarbine, što znači da nadarbenik nije bio obvezan na dužnost rezidencije, već je ubirući prihode obveze izvršavao u mjestu i crkvi trenutnog služenja. Tako se prvotna svrha beneficija obezvrijedila i postala je sredstvo povećanja prihoda nadarbenika.

⁹⁹ O mjerama vidi: Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, „Zadarske mjere za zapremninu kroz stoljeća“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 36, Zadar, 1994., 87, 90.

¹⁰⁰ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 17.

¹⁰¹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 17.

¹⁰² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 17.

Za nadarbine Jurović bilježi da ih ima oko dvadeset, a sve su u posjedu i plodouživanju duhovnika dijeceze biskupije. One su navedene redoslijedno:¹⁰³

1. Nadarbina sv. Lovre u Kali. Sastojala se od nešto malo zemalja s obvezom jedne pjevane mise. Prihoduje oko 20 forinta, a pravo podjele spada na zadarsku plemićku obitelj Detrico i njezine potomke.¹⁰⁴
2. Nadarbina sv. Križa u zadarskoj katedrali sv. Stošije.¹⁰⁵ Sastojala se od vinograda s obvezom skrbi za svjetlo na dan svetkovine Sv. Križa. Prihoduje 6 forinta, a podjeljuje je zadarski nadbiskup.
3. Nadarbina Sibičić¹⁰⁶ koja se sastojala se od nešto zemalja uz obvezu jedne mise tjedno, a donosi prihod od 20 forinta. Pravo podjele imaju plovani i najstariji mansionar crkve sv. Šime te jedan član obitelji Detrico.
4. Nadarbina sv. Marka¹⁰⁷ sastoji se od jedne kuće uz obvezu mise svake subote i na blagdan svetca. Prihoduje 50 forinta, a pravo podjeljivanja imao je zadarski knez. Budući da 1818. institucije kneza više nije bilo, nadarbinu je podjeljivao gradski pretor.
5. Nadarbina sv. Ivana Evanđeliste imala je nešto malo dobara u okolici grada s obvezom više misa na godinu razmjerno prihodu od njezinih dobara koji se kretao u visini od 40 forinti, a nadarbinu podjeljuje zadarska obitelj grofova Fanfogna.¹⁰⁸
6. Nadarbina Matafaris¹⁰⁹ ustanovljena 1421. godine od viteza Ludovika Matafara sastojala se u zemljama uz obvezu 180 godišnjih misa s prihodom od 60 forinta. Pravo podjeljivanja imale su u suglasju opatice (*abadesse*) zadarskih samostana sv. Nikole i sv. Marije.
7. Nadarbina Ljubka kalafata po oporuci njegove udovice Klare iz 1465. godine.¹¹⁰ Beneficijarno dobro bila je kuća u gradu s prihodima od 60 forinti uz obvezu služenja 26 misa godišnje, a nadarbinu podjeljuje opatica (*abedessa*) sv. Nikole.
8. Nadarbina Glavoč¹¹¹ iz 1458. godine po oporuci Dobrice, udovice pok. Nikole. Glavoča imala je dobra u zemljama i od toga prihod od 26 forinta s obvezom jedne mise tjedno. Pravo podjeljivanja spada na Zadarsko vrhovništvo (*Superiorita locale*).

¹⁰³ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 18 – 20. Popis svih nadarbina zadarske nadbiskupije donosi Bianchi (*Zara cristiana*, II, 428 – 450).

¹⁰⁴ HR-DAZD - 377, Miscellanea, svež. 4, poz. B, IV, Zapisi o Dalmaciji, Stati dei benefizi ecclesiastici, fol. 96 – 113. (Dalje: SBE).

¹⁰⁵ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 97v, 108.

¹⁰⁶ HR-DAZD - 377, fol. 97v, 108.

¹⁰⁷ HR-DAZD - 377, fol. 97v, 108.

¹⁰⁸ HR-DAZD - 377, fol. 109v, 110.

¹⁰⁹ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 97v, 108, 103.

¹¹⁰ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 97v, 108.

¹¹¹ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 97v, 102, 108.

9. Beneficij zvan *Piazzola*, poblizhe Sv. Marije *della Piazzola*¹¹² s prihodom od 24 forinti. Nadarbinu čini jedna kućica, s obvezom molitvi za dušu utemeljitelja nadarbine koju podjeljuje zadarski nadbiskup.
10. Nadarbina sv. Pelegrina u Kalima¹¹³ sastojala se od poljskih dobara s obvezom održavanja crkvice tog svetca i celebriranje 27 misa godišnje. Prihoduje oko 100 forinta godišnje, a nadarbinu podjeljuju članovi plemićkih obitelji Ponte i de Franceschi, zakonitih baštinika Šimuna Ciprijanisa koji je 1407. nadarbinu ustanovio.¹¹⁴
11. Nadarbina Ivanušov koju je oporukom iz 1591. godine ustanovila Izabeta, udovica zadarskog krojača Ivanuša.¹¹⁵ Imala je jednu kuću, obvezu jedne mise tjedno i prihod od 60 forinti, a pravo podjeljivanja imaju oporučni izvršitelj članovi zadarskih obitelji Albinoni i de Franceschi.
12. Nadarbina Budislavić¹¹⁶ sastojala se od jedne kuće, s obvezom 26 misa godišnje, prihod je 60 forinti, a pravo podjeljivanja pridržano je dostojanstvenicima zadarskog kaptola.
13. Nadarbina Marchis čija se ustanova poziva na oporuku iz 1729. i 1737. godine.¹¹⁷ Prva je ona Lukrecije, a druga Katarine Marchis, a zabilježene su u spisima bilježnika Frane Pollicelija. Zemljišno dobro nadarbine nalazilo se u okolici Zadra, kao i neki zakupi u gradu. Obveza je služenje dnevna misa, a donosila je unosan prihod od 240 forinta. Pravo podjeljivanja imaju zadarske plemićke obitelji Ponte i Ferrari.
14. Nadarbina Lupović¹¹⁸ sastojala se od manje kuće uz obvezu služenja jedne mise tjedno; prihod je 60 forinti, a prethodni nadarbenik, kako kaže Jurović, ima pravo imenovati nadarbenika nasljednika.
15. Nadarbina sv. Tome u Dobropoljani¹¹⁹ po oporuci zadarskog vlastelina Šime Cucile iz 1403. godine. Sastojala se od neke male kuće i zemlje. Obveza nadarbenika je svakog dana u Božjoj službi spomenuti se duše njezina utemeljitelja. Prihod je oko 20 forinti, a podjeljuje je zadarska obitelj grofova Fanfogna.

¹¹² HR-DAZD - 377, SBE, fol. 109v, 110.

¹¹³ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 108v, 109, 98.

¹¹⁴ HR-DAZD - 377, Miscellanea, svež. 8, II, poz. „a“, Prijepis oporuke Šimuna de Ciprianis, d.d. 15. ožujak 1407., fol.1 – 9. Uspoređi: *Stampa al taglio. Per il beneficio di San Pellegrino di Cale presso Zara di giuspatronato della famiglia Ciprianis*. Mleci, XVIII. st., 5 – 7, 8 – 13 i dalje.

¹¹⁵ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 108v, 109, 100.

¹¹⁶ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 108v, 109.

¹¹⁷ HR-DAZD - 377, fol. 108v, 109.

¹¹⁸ HR-DAZD - 377, fol. 108v, 109.

¹¹⁹ HR-DAZD - 377, fol. 108v, 109.

16. Nadarbina Gospe maslinske.¹²⁰ Ova se nadarbina sastojala od zemalja danih u najam. Obveza je nadarbenika uzdržavanje crkvice i služenje 12 misa godišnje; dobit iznosi 200 forinti godišnje, a nadarbinu podjeljuje nadbiskup. Nadarbinu je uživao sam izvjestitelj, arhiđakon Jurović.
17. Nadarbina sv. Lovre u Zadru¹²¹ imala je nešto malo zemalja, s obvezom pjevana mise na blagdan svetca 10. kolovoza. Prihod je od 20 forinti. Nadarbinu podjeljuje zadarsko vrhovništvo.
18. Nadarbina Bianchi,¹²² ustanovljena od 1760. i sastoji se od dvije manje kuće uz obvezu više misa na godinu, odnosno njihov je broj srazmjeran ubranom prihodu. Uz to, imala je na raspolaganju iznos u gotovom novcu od 80 forinti, a nadarbenik ima pravo imenovati svog nasljednika.
19. Nadarbina sv. Silvestra i sv. Roka¹²³ sastojala se od neke manje kuće i nešto zakupnina, s 50 forinti prihoda uz obvezu 25 godišnjih misa. Pravo podjeljivanja pridržano je nadbiskupu.
20. Nadarbina sv. Jakova u Pagu (Starom Gradu) sastojala se u solinama s prihodom od 100 forinti. Obveza nadarbenika je služenje dvije pjevane mise te 12 tih misa godišnje. Nadarbinu je ustanovio splitski nadbiskup Petar Grubonić,¹²⁴ a nadarje podjeljuju potomci oporučitelja po tankoj lozi iz redova paškog plemstva.¹²⁵

Crkvena dobra

Dobra zadarske katedrale, odnosno izvor prihoda, sastoje se u to doba u prvom redu od naknade na ime ukinute desetine u kojoj udjela imaju nadbiskup, kaptol i župnici, i to u godišnjoj doznaci iz državne blagajne u visini od 1354 forinta.¹²⁶

Dobra Zborne crkve u Pagu činile su zemlje i soline u crkvenom vlasništvu: zemlje 70 gonjaja u česticama na raznim mjestima po otoku i 84 soline u Paškoj uvali, što je donosilo znatan prihod.¹²⁷ Ostale crkve u gradu Zadru i Pagu ne posjeduju toliko dobara brojem i vrijednošću, već se uzdržavaju milostinjom prikupljenom od vjernika.

¹²⁰ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 109v, 110.

¹²¹ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 108v, 109.

¹²² HR-DAZD - 377, SBE, fol. 108v, 109.

¹²³ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 109v, 110.

¹²⁴ HR-DAZD - 377, SBE, fol. 89v, 91; Miroslav GRANIĆ, „Uz 500. obljetnicu smrti splitskog nadbiskupa Petra Grubonića“, *Crkva u svijetu*, 12, 1977., 1, Split, 92 – 94.

¹²⁵ HR-DAZD - 57, Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru. God. 1809., Tit. VIII, Culto, Filza II, Rub. 7 – 9, N. 169. Cappellania di San Giacomo, fol. 13 – 31.

¹²⁶ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 20.

¹²⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 20.

U zadarskoj okolici i selima u zaleđu gotovo sve župne crkve posjeduju zemlje, bilo u obradi na težaštini (kolonat) ili u svom vlasništvu, koje su gotovo posvuda nedovoljne da bi sredstvima namakli troškove crkvinarstva i bogoslužja. Općenito govoreći, loše se njima gospodari. Način upravljanja prema francuskom propisu iz 1809. godine usklađen je s onim novim, donesenim od sadašnje vlade, izvješćuje Jurović, a to je dovelo do nekog pomaka: u stvari, nastoji se pronaći način kako bi se poboljšalo gospodarenje crkvenim dobrima zaštitom crkvinarskog vlasništva svih crkava, posebno u selima gdje se zatječe najveći nered koji se nastoji ispraviti. Tamo gdje takvih dobara nema ili je njihov prihod nedovoljan za njihove dnevne potrebe ili bilo kakve popravke i obnove, što se vidi posvuda, pribjegava se skupljanju milostinje ili državnoj milosti vladareve potpore.¹²⁸

Bratovštine

Gotovo u svakoj župi na području Zadarske nadbiskupije postojale su bratovštine sv. Sakramenta ili Dobre smrti. S obzirom na činjenicu da su gotovo sve svjetovne bratovštine bile ukinute za francuske uprave, ove izrazito crkvenog karaktera bile su izuzete odlukom iz 1808. koju je donio Vicko Dandolo, providur za Dalmaciju u sastavu tzv. Italskog Kraljevstva.¹²⁹ Međutim, dolaskom Druge austrijske uprave u želji da se ispoštuju nove odluke kojima je reguliran njihov status, neke od ukinutih bratovština samovoljno su obnovljene 1814. godine.

U Zadarskoj nadbiskupiji, unatoč ranijim zabranama ili ukidanjima, zapaža se i dalje postojanje nekih bratovština u selima, u mjesnom govoru zvanih *brašćine*,¹³⁰ koje ne bi trebalo tolerirati kao službe reda ili dobra uprave jer za to nisu ni osnivane, a niti su u novim prilikama za to bile nadležne, ističe u izvješću kapitularni vikar Jurović. Potpuno su drugačiji bili karakter i zadaća takvih bratovština primjerice u mletačko doba, ali to je vrijeme davno prošlo. U stvari, velik broj laičkih i crkvenih osoba svojevrijem se okuplja u nekima od sela i tamo vrše božansku službu za pokoj mrtve subraće, a ostatak dana ili pak više dana provode u gozbama s obilnim jelom i pijančevanjem – i to sve na trošak „bratima“ koji priređuje zajednički stol. Osim užeg kruga subraće, bratim na gozbu poziva druge ljude i prijatelje da se pridruže kao nova subraća, potom se pozvani upisuju u bratovštinu, a ne prođe mnogo da „red gozbe“ spadne na drugoga, što najčešće

¹²⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 20 – 21.

¹²⁹ „U istom dnevnu bi proglašena druga Naredba“, Vidi: *Il Regio Dalmata (Kragliski Dalmatin)*, 3, 1808., 22. I., br. 4, 32.

¹³⁰ V. CVITANOVIĆ, „Bratovštine grada Zadra“, u: *Zbornik Zadar*, 457, 459 – 469.

bude toliki teret da materijalno uništi te jadne seoske obitelji, promišljeno ustvrđuje Jurović.¹³¹

Svrha je bratovština da priteknu u pomoć za održavanje crkava i ukrašavanje oltara, obave sve one funkcije koje se tiču sv. Sakramenta te da doprinose služenju misa za duše koje se, po njihovu vjerovanju, nalaze u čistilištu. Njihova pravila dobrim dijelom određuje prihod, odnosno o njegovoj visini ovisi na koji će način svojom djelatnošću utrošiti sredstva. Uostalom, takve udruge uopće nemaju ili imaju vrlo malu važnost što se tiče materijalnog stanja njihovih crkava, a njihov prihod činu malu stavku jer se ubire s malih i neznatnih zemljišnih čestica.¹³²

BOGOŠTOVLJE

Blagdani

Opći blagdani su nedjelje, kao i svetkovine određene bulom pape Klementa XIV., a objavljene vladarevom odlukom u austrijskim zemljama 1771. godine.¹³³ Posebne su svetkovine sv. Jerolima (Jeronima), zaštitnika Dalmacije koji se slavi 30. rujna,¹³⁴ zatim svetkovina sv. Stošije mučenice, zaštitnice nadbiskupije i naslovnice prvostolne crkve na dan 15. siječnja,¹³⁵ potom sv. Šimun (Šime) prorok, jedan od suzaštitnika grada Zadra koji se u Zadru slavi na dan 8. listopada.¹³⁶ Osim ovih, posebne su svetkovine u pojedinim župama, a to su svetkovine njihovih svetaca, naslovnika župa.

Služba

Služba u katedralnoj crkvi obavlja se svakodnevno: gregorijanskim koralnim pjevanjem i figuriranim raskošnim pjevanjem na blagdane i svetkovine. Na blagdane se pjevaju velike mise, i to veoma odmjerenom, s velikim sjajem i svečanošću koje odgovara prvoj crkvi u gradu, ujedno i glavnom gradu pokrajine.¹³⁷

¹³¹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 21.

¹³² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 21.

¹³³ HR-DAZD -88, ND, RSDN, svež. 6, XVI, br. 13184 (1731).

¹³⁴ HR-DAZD -88, br. 14621 (1731).

¹³⁵ HR-DAZD -88, br. 13940 (1731).

¹³⁶ Kalendar zadarskih svetkovina vidi: *Officia propria sanctorum celebranda in civitate atque Archidioecesi Jadertina*, Zadar, 1833., 143 – 151, 195 – 196, 199, 205.

¹³⁷ Božidar ŠIROLA, „Muzički život u Zadru“, u: *Zbornik Zadar*, 599, 602, 604 – 606.

U ostalim zadarskim crkvama i gradu Pagu božanska služba obavlja se dostojanstveno s više ili manje svečanosti i raskoši, prema tome koliko to dopuštaju njihovi prihodi. U župskim crkvama dijeceze božanska služba vrši se ako je to moguće uz asistenciju pokojeg svećenika ili laika.¹³⁸

Pučki pjev koji je uobičajen u crkvama u Austriji ovdje u Dalmaciji nije prisutan, tvrdi Jurović. U gradovima kler pjeva u koru prema Rimskom obredniku na latinskom jeziku, dok na selima svećenstvo pjeva crkvenoslavenski gdje puk sluša i šuti ili pak ponegdje prati pjevanje klera pjevajući s njim, što svakako nije bilo milozvučno za Jurovićevu profinjenost. Ovakav način pjevanja je „mnogo na cijeni po selima“ jer puk donekle razumije ono što svećenik pjeva, ali po Jurovićevu sudu od davnina se gotovo sve, obred i pjevanje, doslovce vulgariziralo. Glazba se tu ne upriličuje osim u gradu u katedrali kod svečane službe ili velikih svečanih misa i ona je cijenjena od gradskog stanovništva. Svi u njoj uživaju, a izbor skladbi odražava ukus talijanske muzike i glazbene profinjenosti.¹³⁹

Vjerska poduka

U gradovima se propovijeda u nedjeljama došašća i korizme. Tijekom crkvene godine u prvostolnici na prvu nedjelju u mjesecu čita se i tumači Evanđelje s oltara, dok u seoskim župama samo prve nedjelje u mjesecu i u vrijeme korizme. Isto tako, za poduku puka pjeva se na svetkovine poslanica i Evanđelje na hrvatskom jeziku, a župnik recitira Vjerovanje, nedjeljne molitve i Deset Božjih zapovijedi.¹⁴⁰

Mladež grada Zadra zahvaljujući izvjesnom broju osnovnih škola i gimnazije¹⁴¹ ima mogućnost vjerske poduke, iskazuje Jurović, u prvom redu jer im je omogućeno opismenjavanje i time široko naučavanje i potom čitanje katekizma. U ostalim mjestima dijeceze podučava se katolički nauk nedjeljom poslije ručka, ali mladež ima loš običaj nepohađanja poduke osim u vrijeme korizme. Uzalud ih župnici pozivaju, a bila bi posebno djelatna ona sredstva,

¹³⁸ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 22 – 23.

¹³⁹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 23. U to je vrijeme djelovao u Zadru svećenik i zadarski kanonik Jerolim Alesani (1776. – 1823.), orguljaš i skladatelj školovan u Mletcima. Usporedi: *Hrvatski biografski leksikon*, 1, izd. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., 76.

¹⁴⁰ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 23.

¹⁴¹ Ljubomir MAŠTROVIĆ, „Povijesni pregled školstva u Zadru“, u: *Zbornik Zadar*, 487, 490 – 505.

misleći na sankcije kao i u Austriji, da glavare sela obvežu da potiču roditelje na tu obvezu, makar i pod prijetnjom kazne, ako ih ne dovode na vjersku poduku.¹⁴²

Procesije (Ophodi)

Ophod s Presvetim obavlja se svake prve nedjelje u mjesecu i na Tijelovo. To je nastavak običaja ustanovljenog javnom pobožnošću još iz vremena nekadašnje mletačke uprave, kao što je i večernji ophod na Veliki petak. Usto, postoje i ophodi s velikim litanijama na dan sv. Marka, ophod s malim litanijama na *rogacije*, kao i tri dana koji prethode Marijinu uznesenju. Procesije se obavljaju u svakoj župi na svetkovinu župnog zaštitnika što je moguće s većim brojem nazočnog puka.¹⁴³

Redovnički kler

Redovnički kler u zadarskoj dijecezi ima dugu tradiciju. Na području nadbiskupije sedam je redovničkih muških franjevačkih samostana od kojih četiri pripadaju maloj braći ili opservantima, a tri trećoredcima.¹⁴⁴ Zanimljivo je da Jurović nigdje ne spominje dva poznata tada postojeća ženska benediktinska samostana: sv. Marije u Zadru i sv. Margarite u Pagu.

Samostan sv. Frane u Zadru

Matični zadarski franjevački samostan male braće titulara sv. Frane u Zadru 1818. godine broji 18 osoba. Neposredan je u podjeljivanju i u tome podvrgnut vlasti oca provincijala Provincije sv. Jerolima čije je sjedište upravo u ovom samostanu. Zajednica ima opća pravila reda ustanovljena od sv. Franje. Pružaju korisnu duhovnu pomoć zadarskom puku propovijedanjem i u stalnoj službi ispovijedanja, a njihova je crkva raskošno opsluživana poput katedrale i stoga je od vjernika mnogo posjećena. U ovom samostanu opstoji studij filozofije i teologije za klerike čitave provincije i svi su klerici primjerenog, uzornog vladanja. Samostan nema nikakve vrste prihoda, nema dobara, a redovnička zajednica živi od milostinje i misa koje fratri svakodnevno govore u crkvi te od sabiranja priloga po gradu ili selima.¹⁴⁵

¹⁴² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 23.

¹⁴³ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 23 – 24.

¹⁴⁴ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 23v – 24.

¹⁴⁵ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 24.

U novicijat se primaju mladići koji mogu dokazati da su dobrog vladanja i marljivi. Primaju se odmah i budu obučeni u redovničko odijelo, i to bez razlike svi koji iskažu želju da budu primljeni u red. Novaci sa sobom ne donose nikakvu dotu (miraz, darovanja). Samostan, koliko u skladu s pravilima donesenim prilikom samog utemeljenja toliko i po mletačkim zakonima „mrtve ruke“ (*mani morte*), ne može biti vlasnik ikakvih dobara.¹⁴⁶

Prema odredbi Tridentuskog koncila dovoljno je 16 navršениh godina za primanje novaka u novicijat, a prema propisima naslijeđenima iz mletačke uprave, koji su u ovom slučaju još na snazi, traži se od kandidata dob od 21 godine za polaganje svećanih zavjeta. Samostan se brine za hranu (*mensu*) i svakom članu zajednice daje za odjeću, ali kako to nije dovoljno, članovi moraju sami priskrbiti nadomjestak sredstvima svog rada. U ovom samostanu uzorno se obdržava stega što redovnicima donosi poštovanje i naklonost svih slojeva gradskog stanovništva.¹⁴⁷

Samostan sv. Duje na Pašmanu

Drugi je samostan sv. Duje na otoku Pašmanu – to je samostan franjevacu male braće, a redovnička zajednica broji tri osobe.¹⁴⁸ Što se tiče pravila, obdržavaju se kao i kod matičnog samostana sv. Frane u gradu. U bogoslužju su ovi redovnici uglavnom pomoćnici župniku u pastoralu ili pomažu mnogim obiteljima koje ne žive u blizini samostana. Ovaj samostan nema redovite dotacije, već posjeduje veliki vrt uz samostansko zdanje koje donosi određen prihod, uz još i tri komadića zemlje.¹⁴⁹

Redovnici se uzdržavaju sakupljanjem priloga, koji znaju biti obilni u tom kraju. Jurović zapisuje kako je „naš seljak mnogo pobožan i darežljiv“ i da se fratri dobro koriste tom njegovom osobinom posebice u vrijeme prihoda vina, žita i ulja. Jurović im pomalo zamjera da redovito opsjedaju seljake, tako da oni uvijek ostaju u bijedi, a redovnici uživaju u obilju i udobnosti. Za odjeću i potrepštine Jurović smatra kako bi im trebalo biti dovoljno ono što namire od prošnje jer ih je malo, ali i za tu stvar fratri potražuju milostinju od seljaka, osim one za samostanske potrebe.¹⁵⁰

¹⁴⁶ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 25.

¹⁴⁷ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 25.

¹⁴⁸ Emil HILJE, „Utemeljenje franjevačkih samostana na zadarskim otocima“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45, Zadar, 2003., 7, 8 – 12.

¹⁴⁹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 25.

¹⁵⁰ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 25.

Samostan sv. Jerolima na Ugljanu

Na otoku Ugljanu u istoimenom selu nešto dalje od ugljanskog pristaništa nalazi se franjevački samostan sv. Jerolima, osnovan 1439. godine, a crkva je posvećena 1447. godine.¹⁵¹ U samostanu su svega dvije osobe. Obdržavaju opća pravila svoga reda. Ova dva fratra ne obavljaju nikakve druge službe, osim što govore svete mise. Nemaju dotacija, već se uzdržavaju od tri vrta i sabiranjem milostinje. Jurović primjećuje kako uglavnom žive na teret seljačkog puka koji je ovdje dosta siromašan. Samostan se tako opskrbljuje potrebnom živeži, a ostalo privređuje vlastitim radom. Dobivaju nešto prošnjom među pukom i u raznim pobožnostima. Za ponašanje tih fratara ustvrdio je da je doista redovničko, kao i njihov način življenja.¹⁵²

Samostan male braće opservanata sv. Frane u Starom Gradu na Pagu

Četvrti samostan je u Starom Gradu na Pagu, udaljen jednu talijansku milju od grada i pripada maloj braći opservanata reda sv. Frane. Ovu je zajednicu uz poznato svetište Gospe od Staroga Grada osnovala 1585. godine paška općina, a samostan je bio dovršen 1589. doniranim sredstvima paškog vlastelina Jurja Diškovića.¹⁵³

Samostan obdržava opća pravila franjevačkog reda. Godine 1818. u samostanu je bio tek jedan redovnik koji živi u osami s dvoje slugu u redovničkom habitu, svi zajedno čine samostansku obitelj. Taj jedini redovnik govori mise i svagdanje molitve u duhu regule i u skladu sa samostanskim obvezama. Ovaj samostan, za razliku ostalih koje je ranije naveo, posjeduje nepokretna dobra: zemlju ukupne površine oko 30 gonjaja, 38 solina i jednu kuću u gradu Pagu. Uz to, za svoje uzdržavanje obavljaju prošnju kako im to propisuje redovničko pravilo. U pogledu skrbi za živež i odjeću u ovom samostanu postupa se kao i u drugim franjevačkim samostanima: od samostana dobivaju hranu i neku pripomoć za odjeću. Osobnim radom priskrbljuju za druge osobne potrebe. U zajednici se poštuje starješinstvo.¹⁵⁴

¹⁵¹ Donat FABIJANIĆ, *Storia dei Frati Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina*, vol. II, Zadar, tip. Battara, 1864., 117 – 119; E. HILJE, „Utemeljenje franjevačkih samostana“, 14, 15.

¹⁵² HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 26.

¹⁵³ D. FABIJANIĆ, *Storia dei Frati Minori*, vol. II, 177 – 180; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 35; Josip CELIĆ, „Imovnik dobara franjevačkog samostana u Starom Gradu“, u: *Svetište Gospe od Staroga Grada*. Zbornik radova, ur. Miroslav Granić, Zadar, 2005., 115 – 118.

¹⁵⁴ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 26 – 27.

Samostan sv. Ivana trećoredca u Zadru

Trećoredci u Zadru bilježe dugu povijest.¹⁵⁵ Jurović u izvješću govori o franjevačkoj zajednici sv. Ivana, zadarskih trećoredaca glagoljaša, premda u to vrijeme nisu držali spomenutu crkvu ni samostan koji se nekada nalazio izvan gradske jezgre, dakle *extra muros*, a ta je crkva bila porušena još za mletačke vladavine, a samostan napušten isključivo iz strateških razloga u vihoru mletačkoturških ratova.¹⁵⁶ Franjevci sv. Ivana nose *titulus* i povlastice tog starog samostana, što Jurović posebno ističe, kao i činjenicu da su tu prvotnu crkvu izgubili kada je crkva pretvorena u vojni arsenal za topništvo. Redovnicima je dana na korištenje gradska crkva sv. Mihovila koju su trećoredci dobili u zamjenu za spomenutu ruinu Sv. Ivana.¹⁵⁷

Trećoredci u Zadru spominju se u dokumentima 1815. godine.¹⁵⁸ Zajedništvo redovničke obitelji je u zajedničkom stolu i službi kora, dok svatko od njih živi odvojeno u zasebnim kućama. Jurović na ovom mjestu ne spominje izričito samostansku zgradu, što znači da je kasnija samostanska kuća nastala adaptacijom onih obitavališta koje spominje u izvješću. Pet osoba živi u Zadru i oni tvore zajednicu samostana naslova sv. Ivana. Izravno ovise o svom provincijalu, a u to je vrijeme tu dužnost obavljao otac Mihaljević iz Krka, jedan od petorice koji su okupljeni u rečenoj redovničkoj zajednici. Kao svaka franjevačka zajednica, i ovi fratri slijede opća pravila svog reda. Službu bogoslužja vrše u crkvi sv. Mihovila te su poput mnogih duhovnika korisni u propovijedanjima i poduci puka čitave zadarske varoši, gdje žive njihovi vjernici. Oni govore hrvatskim jezikom. Ovaj samostan ima glavnice od najamnina što godišnje iznosi oko 80 forinti, a prihod od zemalja iznosi oko 120 forinti godišnje. Osim toga, redovnici ovog samostana odlaze u prošnju poput drugih te od toga godišnje uprihode oko 300 forinti. Redovnici su provideni u hrani i odjeći, što namaknu dijelom svojim radom, a dijelom u milostinjama ili od misa. Održavaju stegu koju Jurović zapaža kod osoba koji ne žive pod istim krovom s ostalom redovničkom braćom.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Stjepan IVANČIĆ, *Povjestne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri*, Zadar, tip. Vitaliani, 1910., 201 – 204.

¹⁵⁶ Pavao VEŽIĆ, „Crkva sv. Ivana ispred Grada u Zadru“, *Diadora*, 18-19, Zadar, 1997., 275 – 297.

¹⁵⁷ Petar RUNJE, „Trećoredci u Zadru“, *Vjesnik franjevaca trećoredaca*, 4, 1981., Zagreb, 36 – 44.

¹⁵⁸ HR-DAZD - 377, *Miscellanea*, svež. 4, poz. C, Zapisi o Dalmaciji. IV, C, *Conventi d' ambo i sessi, esistenti in Dalmazia*, fol. 9 – 10.

¹⁵⁹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 27 – 29.

Samostan sv. Pavla na Školjiću

Samostan sv. Pavla nalazi se na otočiću Galevcu (školjić) ispred sela Preka na Ugljanu, a pripada trećoredcima sv. Franje.¹⁶⁰ U samostanu su dva redovnika. Obdržavaju pravila reda, a obnašaju službu u molitvi poslužujući crkvu na mjestu njihova samovanja. Prihod od najamnina skroman je te iznosi 4 forinta. Imaju ovi fratri nešto poljskih dobara od kojih godišnje izvlače prihod od 354 forinta. Ni ovi fratri ne izostavljaju prošnju, a mogu biti i bez nje, tvrdi Jurović. Pravilo i stega se obdržavaju kao u svakom redovničkom hospiciju. Žive kao dobri oci redovnici, iskazuje o njima učeni izvjestitelj i kapitularni vikar, čime je htio kazati da uživaju opće poštovanje puka.¹⁶¹

Samostan sv. Mihovila u Zaglavu

Samostan sv. Mihovila u selu Zaglavu na sjeveroistočnoj obali Dugog otoka sedmi je franjevački samostan u zadarskoj nadbiskupiji i pripada trećem redu sv. Franje.¹⁶² U njemu je samo jedan redovnik, piše Jurović, obdržavaju pravila svoga reda kao spomenuti samostani, a ondje tek jedini redovnik služi Bogu moleći i skrbeći za svoju crkvicu. Samostan ima nešto dobara u poljima što donosi prihod od 150 forinti. Poput druge redovničke braće, i on ide u prošnju po selu u skladu s redovničkim pravilima.¹⁶³ S ovim podacima učeni zadarski arhiđakon Jurović zaključio je svoje iscrpno izvješće.

U našoj starijoj historiografiji nije se pridavalo pozornosti crkvenim temama ponajviše iz ideološko-političkih razloga, premda se u našim, kao i stranim arhivima nalazi vrijedno gradivo za izučavanje starije i novovjekovne crkvene prošlosti hrvatskih prostora. Crkvena prošlost Dalmacije nije dovoljno proučena, a tek se u novije doba pojavljuju ozbiljne studije, rasprave i čitave monografije. Posebno zanimljivo i prijelomno razdoblje crkvene povijesti su prva desetljeća 19. stoljeća kada se pripremalo i konačno izvršilo dokidanje niza starih biskupija na istočnojadranskoj obali. U tome je posebice zanimljiv tijek predradnji koje su

¹⁶⁰ S. IVANČIĆ, *Povjestne crte o samostanskom III Redu*, 204 – 209; E. HILJE, „Utemeljenje franjevačkih samostana“, 12 – 14.

¹⁶¹ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 29.

¹⁶² S. IVANČIĆ, *Povjestne crte o samostanskom III Redu*, 209 – 212; E. HILJE, „Utemeljenje franjevačkih samostana“, 16 – 18.

¹⁶³ HR-DAZD - 88. Vlada / Namjesništvo za Dalmaciju. Registratura Namjesništva (dalje: ND, RN), svež. 75, god. 1818., IV/1, br. 5114/640 (N. 30). Izvješće Jurović, fol. 29 – 30.

prethodile potpunom zatiranju tih naših najstarijih dijeceza, od kojih su neke imale i apostolsku tradiciju. Prvih desetljeća 19. stoljeća, u jeku priprema za njihovo ukidanje, nova austrijska vlast tražila je detaljna izvješća o stanju svih naših biskupija. Takva su pisana svjedočanstva najbolji izvor za poznavanje stanja, personalnog i materijalnog, uoči njihova konačnog dokidanja.

Iz obrađenog izvješća razvidno je da je ono Pokrajinskoj vladi temeljito i razumno sročeno te je Zadarska nadbiskupija preferirana u odnosu na sve druge dalmatinske biskupije. Izvjestitelj Jurović istu je vidio kao metropoliju dalmatinsku s dobro ustrojenom organizacijom, posebno kadrovski, bilo u pastoralu ili izvan njega. Uz to zaključujemo da je izvjestitelj svjestan činjenice da je Zadar, pored što je glavni politički grad Pokrajine, bio i crkveno središte te teološki centar.

Izvješće o stanju Zadarske nadbiskupije pokazuje ne samo trenutno stanje nadbiskupije već i izvjestiteljevo znanje, erudiciju, obaviještenost i način razmišljanja te sklonost naumljenom preustroju zadarske dijeceze koja je već bila predodređena položajem metropolije čitave Dalmacije, te je u tom smjeru sročeno izvješće.

Josip CELIĆ

ECCLESIASTICAL STATE OF AFFAIRS IN THE ARCHDIOCESE
OF ZADAR IN 1818

SUMMARY

Topic of this paper is a report submitted by capitulary vicar dr. Ivan Jurović to the Provincial Government on behalf of the ecclesiastical authorities. The government saw to determine the true state of affairs of worship, because its intention was to make a new systematization, restructuring, or abolishment in both ecclesial and secular field.

The report is arranged according to the chapters (I - IV) with determined queries. The authorities were interested the most in the church property, the number of clergy, i.e., responses to the material issues of the questionnaire. The purposefulness of some components of the Church, such as monasteries, whose staff was proposed for transfer or for abolition of the community. was observed within the same objective.

The archdiocese of Zadar covered a large territorial scope that required pastoral effort of the secular priesthood and somewhere also the help of the monks. There were 64 parishes including cities of Zadar and Pag. The largest number of priests were in the parishes with the largest number of inhabitants, which does not mean that they were all pastors, but they lived together with their families and helped the local pastor. The number of inhabitants in Dalmatia at that time is not negligible at all, especially if we observe it through the total number of inhabitants of other episcopal centers. Based on the report, the Archdiocese of Zadar numbered 27,857 persons, i.e., parishioners. Inhabitants of the archdiocese lived in different places, mostly in the city of Zadar, some on of the islands or settlements of rich area Ravni kotari that were directly oriented to the center of the diocese, whereas a smaller number of people resided in karst areas of the Zadar hinterland.

The report was composed in Italian language, written in Latin script for secular purposes, and by the presentation of numerical data on the clergy of the Archdiocese of Zadar it belongs to a group of "static" historical-demographic analyses. Its main characteristics are: immediacy, individuality and comprehensiveness. The same or similar reports, conditions of parishes and numerical data on the population have, until now, been unknown or neglected and thus have not been published.

Keywords: the Archdiocese of Zadar; Bishop's Office; the Capitol; clergy; endowments; confraternity; 1818; ecclesiastical history; historical demography.